

AZ ALAPJOGOK HELYZETE MAGYARORSZÁGON 2003-BAN

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

Az Európai Parlament (EP) 2001. július 5-i ajánlására az Európai Unió Bizottsága (EUB) 2002. szeptemberében létrehozott egy független szakértői testületet (European network of experts on fundamental rights) azzal a mandátummal, hogy az tájékoztassa az EP-t az Európai Unió alapjogi kartájában foglalt jogok érvényesüléséről a tagállamokban. A testület 2002. évi jelentését 2003. április 24-én tárgyalta az EP.¹ Az EUB minden tagállam egy-egy, az adott kormányoktól független tudományos szakértőjét, professzorát kérte fel a testületben való közreműködésre. 2003 elején a bizottság elhatározta a testület kiegészítését az új tagállamok egy-egy képviselőjével.² A 2003-as évről már valamennyi tag elkészítette nemzeti beszámolóját.

A szakértői testület éves összefoglaló jelentésének alapját képező nemzeti beszámolók a karta egyes cikkelyei kapcsán bemutatják és elemzik a nemzeti jogalkotás, a nemzeti bíróságok és egyéb hatóságok gyakorlatát, valamint a különböző európai nemzetközi fórumoknak (Európai Bíróság, Elsőfokú Bíróság, Emberi Jogok Európai Bírósága, Európai Szociális Bizottság, Európai Rasszizmus- és Intoleranciaellenes Bizottság, az Európa Tanács Kínzás Megelőzésével Foglalkozó Bizottsága), illetve az ENSZ emberi jogi intézményeinek az adott országgal kapcsolatos eset-jogát, jelentéseit. A 2002. december 1. és 2003. december 1. közötti időszakra kiterjedő nemzeti beszámolók, köztük a magyar is, 2004. január elejére készültek el, majd a testület tagjai február folyamán megtárgyalták és véglegesítették az ezek alapján készült összefoglaló jelentést. Március óta, az Európai Bizottságnak történő átadást követően mind a nemzeti jelentések, mind pedig az összefoglaló jelentés olvasható a szakértői testület honlapján.

Az alábbiakban a magyar beszámoló³ rövidített változatát közöljük abban a reményben, hogy ezzel alkalmat teremtünk az alapvető jogok magyarországi helyzetének megvitatására a kormányzat, az emberi jogi szervezetek és a tudomány képviselői bevonásával. A nemzeti beszámolók értelemszerűen nem szólnak a kartának azokról a cikkelyeiről, amelyek kifejezetten az Európai Unió intézményeire vonatkoznak (41–44. cikkek), illetve amelyek vonatkozásában 2003-ban nem történt említésre méltó esemény. Ezen kívül a hosszabb angol nyelvű jelentés rövidítése során kihagytunk néhány olyan cikket, amelyek-

kel kapcsolatban a 2003-as történéseket kevésbé ítéltük fontosnak. Az alábbiakban összefoglaljuk a 2003. év legsúlyosabb problémáit.

A karta 4. cikkéhez kapcsolódóan aggodalomra ad okot a rendőri visszaélések gyakorisága elsődlegesen romákkal és külföldiekkel szemben, különösen letartóztatások során és a büntetés-végrehajtási intézményekben. Az idegenrendészeti fogdákbán tartózkodó külföldiek, valamint a büntetés-végrehajtási intézményekben való fogva tartás körülményei szintén aggasztóak, csakúgy, mint a HIV-fertőzöttek elkülönítése és a fogva tartottak kötelező szűrése.

A 6. cikk vonatkozásában említést érdemel a rendőrség széles jogköre az őrizet elrendelésével kapcsolatban, akár olyan esetekben is, amikor a terhelt nem is gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével. Mind ezt csak súlyosbítja az a tény, hogy a szabadság korlátozása ellen a fogva tartottak számára semmilyen jogorvoslat nem áll rendelkezésre, tehát a rendőrség mintegy önkényes büntetésként alkalmazhatja az őrizet intézményét. Az előállítás időpontjában a letartóztatott személy ellen még nem indult meg a büntető-eljárás, és a fogva tartott eljárási garanciák nélkül kikérdezhető. Bár a bíróságok mérlegelhetik az előzetes letartóztatás elrendelését és meghosszabbítását, ezt a lehetőséget nem használják ki, és majdnem minden esetben elrendelik az előzetes letartóztatásba vételt, amennyiben az ügyészség indítványozza azt. Az új büntetőeljárási törvény (Be.) hatálybalépéséig, 2003. július 1-jéig az előzetes letartóztatásnak nem volt felső határa. A jelenlegi maximum hároméves előzetes letartóztatás még mindig indokolatlanul hosszú, akkor is, ha nem élnek a meghosszabbítás lehetőségével. Az előzetes letartóztatottak esetében hatvan napban maximalizálták a rendőrségi fogdákbán tölthető időt, ami szintén túl soknak tűnik a fizikai és lelki nyomásgyakorlás veszélye miatt.

Az idegenrendészeti őrizet tekintetében jelentős probléma a menedékkérők fogva tartása. A hatályos jogszabályok szerint a területi idegenrendészeti hatóság meghatározott esetekben a kiutasítás végrehajtásának biztosítása érdekében idegenrendészeti őrizetbe veheti a külföldit. A menedékkérők kiutasítását csak kérelmük jogerős és végrehajtható elutasítása után lehet végrehajtani. Az idegenrendészeti őrizetet elrendelő határozat szükségességét a bíróság felülvizsgálja, azt azonban nem vizsgálja felül, hogy a kiutasítás végrehajtható-e.

A 7. cikkhez kapcsolódik az a fővárosban elterjedt, aggodalomra okot adó rendőri gyakorlat, hogy elszaporodtak az igazoltatást követő motozások. A célcsoport főleg fiatalokból áll. A rendőr az eljárás során a személyazonosság megállapítását követően felszólítja az igazoltatottat zsebeinek, tárcájának, cigarettás dobozának kiürítésére, cipőjének, zoknijának levételére. Az intézkedés célja, hogy a rendőrség kábítószerfogyasztókat állítson elő. A rendőrségnek mindehhez azonban nincs joga, hiszen a ruházat átvizsgálásához bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésének gyanúja kell fennálljon.

A 20. cikkel kapcsolatban aggasztó a romák helyzete. A munkanélküliség a romák körében az átlagosnak az ötszöröse; a romáknak meg kell birkóznuk az előítéllettel, a szegénységgel és kirekesztéssel. Az érettséggel rendelkező romák száma meg sem közelíti a nemzeti átlagot, a főiskolai vagy egyetemi végzettség pedig még mindig kivételesnek számít. Gyakori a magyarországi iskolákban a roma gyerekek elkülönített oktatása, s ez nemcsak az oktatásban, hanem minden egyéb közösségi tevékenység során érvényesül.

A 22. cikk vonatkozásában nem megoldott a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviselője az alkotmány ilyen irányú rendelkezése és az Alkotmánybíróság (AB) mulasztást megállapító határozata ellenére. A kisebbségi önkormányzatok választási rendszere ugyancsak vitatott. Bár a kormány és az adatvédelmi ombudsman támogatja egy, a kisebbségi szervezetek által működtetett nyilvántartási rendszer felállítását, több jogvédő szervezet adatvédelmi aggályának adott hangot.

A 47. cikket illetően a vizsgált időszakban az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) tizenegy esetben állapította meg az Emberi jogok európai egyezménye 6. cikk (1) bekezdésének megsértését az eljárás elhúzódása miatt, hat eset pedig békés megegyezéssel zárult. Az eljárások ésszerűtlen elhúzódása ellen kíván jogorvoslatot biztosítani az a törvény, amelynek előkészületei már megkezdődtek az Igazságügyi Minisztériumban. Az érintett személy a tervezet szerint mindazon esetekben eljárást indíthat, amelyekben a bíróságok elmulasztották betartani a törvényben előírt határidőket.

Az emberi jogok területén voltak pozitív fejlemények is 2003-ban.

Az 1. és 2. cikkel kapcsolatos előrelépés, hogy az Alkotmánybíróság meghozta régen várt határozatát az eutanáziával kapcsolatban. Az AB elismerte, hogy a passzív eutanázia az önrendelkezési jog része, amely szükséges és arányos mértékben korlátozható, de teljesen nem vonható el. A testület azt is elismerte, hogy az egészségügyi törvény csak korlátozott mér-

tékben teszi lehetővé a betegek önrendelkezési jogának érvényesülését, azonban határozatában hangsúlyozta, hogy az emberi méltóságnak ez a korlátozása szükséges a legalapvetőbb jogosultság, az élethez való jog biztosítása érdekében. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a gyógyíthatatlan betegek önrendelkezési jogának érvényesülésére vonatkozó törvényi szabályozás területén a még alkotmányos és már alkotmányellenes szabályozás közötti határvonal nem egyszer s mindenkorra adott; az ismeretek szintje, az intézmények állapota, fejlettsége-fejletlensége és egy sor további tényező befolyással lehet e kérdés alkotmányossági megítélésére.

A 6. cikk kapcsán említhető, hogy az új Be. részletesebb, de nem zárt felsorolását adja azoknak az eseteknek, amikor megalapozottan feltehető, hogy a terhelt szabadlábon hagyása esetén megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást, és így helye van az előzetes letartóztatás elrendelésének. Az új Be. ugyancsak kibővítette a fogva tartás jogszerűsége ellenőrzésének bírói eszközeit, és megerősítette a fogva tartott arra való jogát, hogy indítványozza előzetes letartóztatása jogszerűségének felülvizsgálatát. Ha a vádirat benyújtása után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás tartama az egy évet meghaladja, a másodfokú bíróság az előzetes letartóztatás indokoltságát legalább hathavonta felülvizsgálja. Ha az előzetes letartóztatás elrendelése, illetőleg meghosszabbítása óta három hónap eltelt, a terhelt, illetve a védő előzetes letartóztatás megszüntetése iránti indítványát a bíróság akkor sem utasíthatja el érdemi indokolás nélkül, ha abban új körülményre nem hivatkoznak. Az eddigi megoldással ellentétben az új Be. az előzetes letartóztatást meghosszabbító minden döntés ellen biztosítja a fellebbezés jogát. Ami a kóros elmeállapotú terheltek személyi szabadságának korlátozását illeti, az ideiglenes kényszergyógykezelés felülvizsgálata tárgyában hozott bírósági határozat magasabb szintű bíróságoknál megfellebbezhetővé vált.

A 21. cikk kapcsán a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvényt módosító 2003. évi LXI. törvény jelentős változásokat vezetett be. A korábbi negatív tapasztalatok fényében a módosítás kifejezetten tiltja a gyermekek, tanulók hátrányos megkülönböztetését, részletesen szabályozva a közvetlen hátrányos megkülönböztetés eseteit (a tanuló kizárása az igénybe vehető iskolai szolgáltatásban való részvétel lehetőségéből és jogok gyakorlásából; olyan nevelésre, oktatásra való korlátozása, amelynek színvonala nem éri el a kiadott szakmai követelményekben meghatározottakat; illetve a tanuló jogellenes elkülönítése). A „fogytékos” kifejezés helyett a módosítás bevezeti a „sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló” kifejezést. A módosítás lehetővé teszi továbbá a rugalmasabb ta-

nítási módszereket a kerettanterv bevezetésével, így például a tanárok maguk választhatják ki, hogy mely tankönyvekből kívánják oktatni. A tanulók közötti egyenlőség biztosítása érdekében csak a mindenki által beszerezhető könyvek használhatók. A gyakorlati képzés során a tanulót az érdekvédelem és a munkavédelem tekintetében megilletik mindazon jogok, amelyeket a Munka törvénykönyve (Mt.) biztosít a munkavállalók részére.

Ugyanez a törvénymódosítás kiegészítette a 2. számú melléklet gyermekek és tanulók adataira vonatkozó részét. A módosítás szerint a tanárok a gyermekek és tanulók adatait kötelesek titokban tartani. A tanár szülőkkel szembeni titoktartási kötelezettségét a tanuló írásban feloldhatja, valamint a harmadik személyek felé történő információtovábbításhoz a tanuló és a szülő írásos beleegyezése szükséges.

A 21. cikkhez kapcsolódó pozitív fejlemény a 107/2003. (VII. 18.) Korm. rendelet is, amely az esélyegyenlőségért felelős tárca nélküli miniszter feladatait, így többek között a fogyatékkal élőkre kirekesztése elleni küzdelmet, valamint az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítését szabályozza. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényt az Országgyűlés 2003. december 29-én fogadta el. A jogszabály átfogó védelmet biztosít a közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetéssel, a zaklatással, a jogellenes elkülönítéssel, valamint a megtorlással szemben.

I. CÍM: MÉLTÓSÁG

1. cikk: Emberi méltóság

2. cikk: Élethez való jog

Az eutanázia-üggyel kapcsolatos 22/2003. (IV. 28.) AB határozat összefoglalóját a Fundamentum 2003/2. száma ismertette, értékelését lásd a 2003/3–4. számban.⁴

3. cikk: A személyi sérthetlenséghez való jog

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A 148/2003. (IX. 22.) Korm. rendelet a géntechnológiai bírság megállapításáról a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény felhatalmazása alapján született. A géntechnológiai tevékenység ellenőrzésére jogosult hatóságok géntechnológiai bírságot szabhatnak ki természetes szervezetek géntechnológiával való módosítása, a géntechnológiával módosított szervezetek, illetve az azokból előál-

lított termékek zárt rendszerű felhasználása, kibocsátása, forgalmazása, behozatala és kivitele esetén, amennyiben e tevékenység az 1998. évi XXVII. törvényben, valamint egyéb jogszabályokban vagy az engedélyben meghatározott rendelkezésektől eltér.

A rendelet pontosan körülhatárolja azokat az eseteket, amikor a bírság mértéke első jogsértés esetén 300 000 forinttól 10 millió forintig, ismételt esetben pedig 1 millió forinttól 20 millió forintig terjed. A rendelet 2004. május 1-jén lépett hatályba és összhangban áll a géntechnológiával módosított mikroorganizmusok zárt rendszerben történő használatáról szóló 90/219/EGK tanácsi irányelv 17., valamint a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról és a 90/220/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2001/18/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 33. cikkével.

A 111/2003. (XI. 5.) FVM–GKM–EszCsM–KvVM együttes rendelet a géntechnológiai módosításnak tekintendő, valamint annak nem minősülő eljárásokat részletezi, és felsorolja a géntechnológiai tevékenység ellenőrzésére jogosult hatóságokat. A géntechnológiai tevékenységre vonatkozó nyilvántartás és adatszolgáltatás rendjéről, valamint a géntechnológiai tevékenységhez szükséges engedély iránti kérelemhez csatolandó dokumentációról szóló 82/2003. (VII. 16.) FVM rendelet összhangban áll az Európai Tanács (ET) 98/81/EK irányelvvel módosított, a géntechnológiával módosított mikroorganizmusok zárt rendszerű felhasználásáról szóló 90/219/EGK tanácsi irányelv V. mellékletével; az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a genetikailag módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról és az ET 90/220/EGK irányelvének hatályon kívül helyezéséről szóló 2001/18/EK irányelve III/A–B. és IV. mellékleteivel, valamint az ET 2002/812/EK határozatával a 2001/18/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv által előírt, a géntechnológiával módosított szervezetek kombinációjának termékként vagy azokban történő forgalomba hozatalával kapcsolatos összesített információs útmutatóval.

4. cikk: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma

A nemzetközi gyakorlat. Nemzetközi szervezetek elmarasztalásai

Az *Emberi jogok európai egyezménye* 3. cikkének megsértése. A vizsgált időszak lezárását követően, 2003. december 16-án az EJEB ítéletet hozott a Kmetty kontra Magyarország-ügyben. A bíróság egyhangúlag állapította meg az egyezmény 3. cikkének (embertelen

vagy megalázó bánásmód tilalma) megsértését, azon az alapon, hogy elmulasztották a kérelmező kegyetlen bánásmóddal kapcsolatos panaszának hatékony kivizsgálását.⁵

A CPT ellenőrzése. Az Európa Tanács Kínzás Megelőzésével Foglalkozó Bizottságának⁶ (CTP) küldöttsége 2003. május 30-i kezdettel ad hoc látogatást tett Magyarországon. A látogatás célja a budapesti rendőrségi fogdáknak és büntetés-végrehajtási intézetekben lévő előzetes letartóztatottak helyzetének áttekintése volt. Különös figyelmet fordítottak az előzetes letartóztatásban lévők számára biztosított foglalkozási lehetőségekre, amit a bizottság előző két látogatása során mindig problémák forrásának talált.⁷ Ebben az évben a küldöttség a Budapesti Rendőr-főkapitányság Gyorskocsi utcai fogdájában és a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben végzett folytatólagos ellenőrzést, és első alkalommal tett látogatást a II. és IV. kerületi rendőrkapitányságokon. A látogatás eredményeit és a bizottság ajánlásait még nem hozták nyilvánosságra.

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Fogva tartottak panaszhoz való joga. 2003. január 1-jén lépett hatályba a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet módosításáról szóló 18/2002. (XI. 30.) IM rendelet, amely módosította a büntetés-végrehajtási panaszokkal kapcsolatos eljárást. A rendelet értelmében a panasz elbírálására rendelkezésre álló határidő tizenöt nappól harminc napra növekedett, amely határidő indokolt esetben további harminc nappal hosszabbítható meg. Ha az ügy jellege szükségessé teszi, a panaszt soron kívül kell elbírálni. [6. § (1)–(5) bekezdés]. A panaszok elbírálását megelőző időtartam várhatóan nemcsak a lehetőség szintjén, hanem átlagosan a gyakorlatban is hosszabb lesz. A módosítás alapján főszabály szerint az ugyanazon ügyben három hónapon belül, ismételt előterjesztett kérelem, illetve panasz, ha az új tény, adatot nem tartalmaz, érdemi vizsgálat nélkül elutasítható [6. § (7) bekezdés].

A nemzeti hatóságok gyakorlata

Rossz bánásmód rendőrségi intézkedések során. A Magyar Helsinki Bizottság által végzett kutatás várhatóan részletes adatokkal szolgál majd a romák rendőrség általi bántalmazására vonatkozólag. Jelenleg még kevés a rendelkezésre álló adat, a kis számú jelentésből azonban annyi megállapítható, hogy a romák az átagosnál gyakrabban vannak kitéve igazoltatásnak, és ezekben a helyzetekben megnövekszik a cselek-

mények erőszakossá alakulásának esélye (például motozásnál a szükségesnél nagyobb fizikai erő alkalmazása folytán).

Z. Sándorné esetében⁸ az elsőfokú bíróság 2002. június 19-én az első- és másodrendű vádlottat egyebek mellett hivatali visszaélésben és súlyos testi sértés okozása kísérletében találta bűnösnek. A két rendőr közül az egyiket három év hat hónap, a másikat két év nyolc hónap szabadságvesztésre ítélte a bíróság. A határozatot megfellebbezték, és 2003. január 10-én a Nógrád Megyei Bíróság mint másodfokú bíróság a kiszabott büntetéseket két év négy hónap, illetve két év két hónap szabadságvesztésre csökkentette (BF 414/2002).

2003. február 19-én, Hajdúhadháza egy letartóztatási kísérlet közben egy rendőr hasba lőtte a tizenkilenc éves, roma származású S. B.-t. A Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság állítása szerint a rendőr önvédelemből használta fegyverét. Egy szomszéd elmondása szerint a megbilincselte S. B.-t, miközben futott ki a házból, ütötték, majd kint hasba lőtték. A jelentések szerint a löfegyverhasználatkal kapcsolatos kivizsgálást lefolytató Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság úgy találta, hogy a löfegyver használata igazolt volt. Az nem világos, hogy a bántalmazással kapcsolatban folytattak-e kivizsgálást.

2003. június 13-án a Pest megyei Valkón a roma származású Cs. V.-t letartóztatásának kísérlete közben – állítólag nem tanúsított ellenállást – a rendőrök arccal a rendőrautó motorháztetőjére nyomták. Két roma származású tanút, akik közül az egyik kiskorú volt, állítólag megalázó és fenyegető szavakkal illették, majd a gyermeket fegyverrel meg is fenyegették, aki ennek következtében elájult. A helyszínt elhagyó rendőrök állítólag azt mondták, hogy ha nem tesznek ellenük panaszt, ők sem jelentik fel Cs. V.-t. A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság kiadott egy nyilatkozatot, melyben az állt, hogy a Cs. V. letartóztatását fogantató két rendőrt egy vasvillákkal és kaszákkal felfegyverzett roma csoport fenyegette meg, egyiküket meg is támadták és a gépjárművük egyik kerekét is kiszúrták. A Pest Megyei Főügyészség állítólag nyomozást kezdeményezett az ügyben.⁹

A fogva tartás körülményei a büntetés-végrehajtási intézményekben. 2003. márciusában a 32 büntetés-végrehajtási intézet 161%-os telítettséggel működött.¹⁰ A fogva tartás körülményeinek javítása érdekében folyamatban van egy, a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének hosszú távú fejlesztéséről szóló 2072/1998. (III. 31.) Korm. határozat és a büntetés-végrehajtás fejlesztési programjáról szóló 2147/2002. (V. 10.) Korm. határozat szerinti kormányzati akcióterv végrehajtása, amely a 2003. és 2008. közötti időszakban új büntetés-végrehajtási intézetek létrehozá-

sát célozza meg. A vizsgált időszakra nézve az akcióterv legfontosabb eredményei a következők: Veszprém megyében új büntetés-végrehajtási intézet épült, 156 férőhellyel bővítve az eddigi fogva tartási kapacitást, és folyamatban vannak az 500 börtöncellát érintő sopronkőhidai felújítási munkálatok is.¹¹

A fogva tartás körülményei az előállító helyiségekben. Az előállító helyiségek mintegy harmada csak részben felel meg a fogva tartási feltételeknek, szellőztetésük és természetes fénnel való ellátottságuk nem előírásszerűen biztosított. Problémák az élelmezéssel és az ivóvízzel történő ellátással kapcsolatban is előfordultak.¹²

Az ország területén jogtalanul tartózkodó külföldiek fogva tartásának körülményei. Bár az idegenrendészeti fogdák nem túlsúlyoltak – átlagosan a férőhelyek 50%-a foglalt –, az ország területén jogtalanul tartózkodó külföldiek fogva tartásával kapcsolatban mégis merülnek fel problémák. Az előírásokkal ellentétben gyakran nem áll rendelkezésre tolmács, olykor orvosi vizsgálat alkalmával sem, ami adott esetben megkérdőjelezheti az egészségügyi ellátás hatékonyságát.¹³ A szombathelyi idegenrendészeti fogdán a fogva tartottak hétvégeken nem kapnak meleg ételt, így rosszabb helyzetben vannak, mint az elítéltek, akiknek naponta egyszer biztosítani kell a meleg ételt [6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 147. § (1) bekezdés]. Az őrizetbe vett menedékkérők nem esnek át egészségügyi szűrésen. Kórházba vagy fogorvoshoz szállítás esetén a külföldieket minden esetben megbilincselik, és a vizsgálat egész ideje alatt bilincsben tartják.¹⁴

Fogva tartottak panaszhoz való joga. A kényszervallatáshoz és jogtalan fogva tartáshoz kapcsolódóan benyújtott panaszok száma az előző évekhez képest, amikor évente 1200-1400 ilyen jellegű panasszal éltek, lényegében változatlan. A fogva tartott a fogva tartásával kapcsolatos ügyében panasszal fordulhat a fogva tartó intézet parancsnokához, a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez, a fogva tartás alatt gyakorolható állampolgári jogainak a sérelme esetén az állampolgári jogok országgyűlési biztosához. Jogszabályban meghatározott esetekben az intézet parancsnokának döntése ellen a fogva tartott a büntetés-végrehajtási bíróhoz fellebbezhet, illetve keresettel fordulhat a bírósághoz.¹⁵

A büntetés-végrehajtási bírák döntéseinek indoklásában általában nem tükröződik az egyes esetek egyedi körülményeinek mérlegelése. Az ügyészszégi vizsgálat az eseteknek csupán mintegy 10%-ában találja megalapozottnak a panaszt. Amennyiben az állampolgári jogok országgyűlési biztosához fordul a fogva tartott, a vizsgálatot általában lefolytatják és az eredményt közzéteszik, de nem jellemző, hogy annak további következményei lennének. A fentiek fi-

gyelembevételével a fogva tartottak panaszhoz való joga nem tekinthető hatékonyan biztosítottnak. A Magyar Helsinki Bizottság jelentése szerint azonban a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben az egészségügyi ellátás hiányosságaival kapcsolatos panaszok a fogva tartottak szempontjából eredményesnek bizonyultak.¹⁶

Aggasztó események, jelenségek

A HIV-fertőzött fogva tartottak elkülönítése. A CPT ajánlásai értelmében a HIV-fertőzöttség ténye nem elégséges ok a fogva tartott személyek elkülönítésének igazolására. A CPT erre tekintettel ajánlásában felhívta a magyar hatóságokat, hogy a HIV-fertőzöttekkel kapcsolatos eljárásukat hozzák összhangba a releváns nemzetközi követelményekkel.¹⁷ A rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 18. §-ának, a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 39. §-ának, valamint az elzárás, illetőleg a pénzbírságot helyettesítő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 7/2000. (III. 29.) IM–BM együttes rendelet 38. §-ának a HIV-fertőzött fogva tartottak elkülönítését előíró rendelkezései jelenleg sem egyeztethetők össze a fenti ajánlással.

II. CÍM: SZABADSÁGOK

6. cikk: A szabadsághoz és biztonsághoz való jog

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Óvadék. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.), amely 2003. július 1-jén lépett hatályba, bevezette a magyar jogrendszerbe az óvadék intézményét [148–149. §].

Az előzetes letartóztatás elrendelésének feltételei és végrehajtása. A Be. részletesebb, de nem zárt felsorolását adja azoknak az eseteknek, amelyekben megalapozottan feltehető, hogy a terhelt szabadlábon hagyása esetén megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást, és így helye van az előzetes letartóztatás elrendelésének [Be. 129. § (2) bekezdés c) pont]. A tárgyalási törvény rendelkezései (amelyek előreláthatólag csak 2005. január 1-jével lépnek hatályba) hatvan napban maximalizálták az időtartamot, amelyet az előzetes letartóztatás alatt álló terhelt rendőrségi fogdában tölthet [Be. 135. § (1)–(2) bekezdés].¹⁸

Az új Be. kibővítette a fogva tartás jogszerűsége ellenőrzésének bírói eszközeit, és megerősítette a fogva tartott arra való jogát, hogy indítványozza elő-

zetes letartóztatása jogszerűségének felülvizsgálatát. Ha a vádirat benyújtása után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás tartama az egy évet meghaladja, a másodfokú bíróság az előzetes letartóztatás indokoltságát legalább hathavonta felülvizsgálja [Be. 132. § (2) bekezdés]. Ha az előzetes letartóztatás elrendelése, illetőleg meghosszabbítása óta három hónap eltelt, a terhelt, illetőleg a védő előzetes letartóztatás megszüntetése iránti indítványát a bíróság akkor sem utasíthatja el érdemi indoklás nélkül, ha abban új körülményre nem hivatkoznak [Be. 133. § (1)–(2) bekezdés]. Ami a kóros elmeállapotú terheltek személyi szabadságának korlátozását illeti, az ideiglenes kényszergyógykezelés felülvizsgálata tárgyában hozott bírósági határozat magasabb szintű bíróságoknál megfellebbezhetővé vált [Be. 142. § (4) bekezdés].

Előállítás. Egy közelmúltbeli törvénymódosítás értelmében nemzetközi szerződés rendelkezése alapján elfogott, illetőleg előállított külföldi személy személyi szabadsága legfeljebb az abban meghatározott időtartamig korlátozható [a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 33. § (5) bekezdése, amely 2003. április 1-jétől hatályos].

Kártérítés a jogtalan fogva tartás miatt. Az Alkotmánybíróság 41/2003. (VII. 2.) AB határozata a Be. 580. § (2) bekezdés b) pontját és az 581. § (2) bekezdés b) pontját 2003. július 2-i hatállyal megsemmisítette.¹⁹

Közterület-fenntartók személyi szabadság korlátozása. Az Alkotmánybíróság 13/2003. (IV. 9.) AB határozatában hozott döntést az ügyben.²⁰

A nemzeti hatóságok gyakorlata

Előállítás. Az ügyészség problémákat észlelt az előállítás körülményei dokumentációjának módjával, valamint a fogva tartottak tájékoztatáshoz való jogával kapcsolatban is. A fogva tartási nyilvántartás vezetése számos helyen nem felelt meg a jogszabályi előírásoknak. Sérelmet szenvedtek a fogva tartás lehetséges leghosszabb idejére vonatkozó rendelkezések, mivel a fogdakönyvbe az előállítás kezdő időpontját és az intézkedés befejezésének időpontját nem minden esetben vezették be, vagy ezt esetleg csak hiányosan tették meg. Néhány helyen a fogva tartottakat az előállításnak, illetve elővezetésnek sem a várható, sem a maximális időtartamáról nem tájékoztatták.²¹

Az ügyészség és a bíróság közötti kapcsolat az előzetes letartóztatás elrendelése és annak meghosszabbítása tárgyában. Mind a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény, amely 2003. június 30-ig volt hatályban, mind az új Be. tényleges mérlegelési lehetőséget biztosít a törvény keretein belül a bíróság számára az előzetes letartóztatás elrendelését és meghosszabbítását illető-

en. A gyakorlatban azonban a bíróságok általában nem támaszkodnak az említett lehetőségre: amennyiben az ügyészség indítványozza az előzetes letartóztatásba vételt, a bíróság az esetek közel 100%-ában elrendeli azt.

Idegenrendészeti őrizet. Az idegenrendészeti őrizet tekintetében jelentős probléma a menedékkérők fogva tartása. A külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény 46. § (1) bekezdése alapján a területi idegenrendészeti hatóság meghatározott esetekben a kiutasítás végrehajtásának biztosítása érdekében idegenrendészeti őrizetbe veheti a külföldit. A menedékkérők esetében a kiutasítást csak kérelmük jogerős és végrehajtható elutasítása után lehet végrehajtani. Az idegenrendészeti őrizetet elrendelő határozat szükségességét a bíróság felülvizsgálja, azt azonban nem vizsgálja, hogy a kiutasítás végrehajtható-e.²²

Tolmácsok hiányában a menedékkérők számára gyakran nem biztosított az általuk értett nyelven sem az írásos tájékoztatás, sem a szóbeli tanácsadás őrizetbe vételük jogi és ténybeli alajáról. Az idegenrendészeti őrizetet elrendelő határozat bírósági felülvizsgálatakor a bírósági döntés indoklásában ritkán tükröződik az egyes esetek konkrét tényeinek és egyedi körülményeinek mérlegelése. Az idegenrendészeti őrizetbe vett személyek – kevés kivételtől eltekintve – a lehetséges leghosszabb időt (tizenkét hónap) töltik az idegenrendészeti fogdákbán.²³

Kártérítés az ártatlanul történő fogva tartásért. Egy magyarcsanádi testvérpárt, akiket emberöléssel gyanúsítottak, tizenöt hónapon át ártatlanul tartottak előzetes letartóztatásban. A fivérek elmaradt jövedelmükért és 2 millió forint nem vagyoni kártérítésért pert indítottak a magyar állam ellen. A Szegedi Városi Bíróság az igényelnél alacsonyabb, fejenként 1,2 millió forintos kártérítést ítelt meg a két férfinak arra hivatkozva, hogy a roma származású testvérek „átlagnál primitívebb személyiségükből kifolyólag az elzárást nem élték meg olyan fokú pszichés károsodással, ami a 2 millió forintos kártalanítási összeg megítélését indokolta volna”. A döntés indoklása heves közéleti vitát kavart. Az ügyben másodfokon eljáró Csongrád Megyei Bíróság hibásnak értékelte a városi bíróság indoklását, mert az abban foglalt „primitív” jelző önmagában használva sértő, megalázó; állásfoglalása szerint azonban az elsőfokú bíróság helyesen járt el, amikor az érintettek személyiségjegyeit is vizsgálta a nem vagyoni kártérítésre vonatkozó döntés meghozatalakor. A másodfokú bíróság elmaradt munkabérük kompenzálásaként 220-220 ezer forint megítélése mellett jóváhagyta a fejenként 1,2 millió forint összegű nem vagyoni kártérítést.

Előzetes letartóztatás. Az előzetes letartóztatás lehetséges hároméves időtartama még mindig ésszerűtlenül hosszúnak számít, akkor is, ha nem hosszabbítják meg.

Előállítás. Önkényes gyakorlatra ad lehetőséget a rendőrség által alkalmazható előállítás intézménye. A közbiztonság érdekében a rendőr, a hatóság vagy az illetékes szerv előállíthatja többek között azt, aki nem tudja magát igazolni, aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható, akitől bűncselekmény gyanúja vagy szabálysértés bizonyítása érdekében vizeletvétel vagy vérvétel szükséges, továbbá akit eltűntként köröznek [a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 33. § (2) bekezdésének a)–c), g) pontjai]. A rendőrség a személyi szabadságot az előállítással csak a szükséges ideig, de legfeljebb nyolc órán át korlátozhatja, amely időtartam egy alkalommal négy órával meghosszabbítható. A fenti rendelkezésekkel az a probléma, hogy a személyi szabadság korlátozásához nem szükséges alapos gyanú [b) pont], továbbá az előállítás teljes mértékben szükségtelen abban az esetben, ha valakit eltűntként köröznek [g) pont]. Miután az eltűnt személy előkerül, nincs ok arra, hogy fogva tartsák. A fentiekre tekintettel a Társaság a Szabadságjogokért többek között indítványozta az Alkotmánybíróságnál, hogy állapítsa meg a rendőrségi törvény említett rendelkezéseinek alkotmányellenességét.²⁴

Szabálysértési eljárás. A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény bizonyos szabálysértések esetében (önkéntes beköltözés, rendzavarás, tiltott kéjelgés, veszélyes fenyegetés, járművezetés az eltiltás tartama alatt, kis értékű mezőgazdasági termékre stb. elkövetett lopás [139/A. §, 142. §, 143. §, 151. §, 156/A. §, 157. § (5) bekezdés]) lehetővé teszi önálló büntetésként az elzárás kiszabását. Az elzárás időtartama egytől hatvan napig terjedhet, ami végső soron a gyakorlatban akár hosszabb időtartamú szabadságkorlátozást is eredményezhet, mint az egyes csekélyebb súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben kiszabott szabadságvesztés; emellett az elzárás végrehajtását nem is lehet felfüggeszteni.

A szabálysértési törvény lehetővé teszi a helyszíni bírság alkalmazását szabálysértések tetten ért elkövetőivel szemben [134. § (1) bekezdés]. A helyszíni bírság megfizetése nem a helyszínen történik, hanem harminc napon belül egy a helyszínen kapott készpénzátutalási megbízás segítségével [135. § (3) bekezdés]. Ha a bírság megfizetése nem történik meg időben, végső soron (ha egyéb módon nem hajtható be) elzáráshoz vezethet (egy-tíz nap időtartamra, a bírság összegétől függően) [135. § (4) bekezdés, 17. § (5) bekezdés]. A fenti szabályozás aggályosnak

tekinthető abból a szempontból, hogy amennyiben az eljárás alá vont személy elfogadja a csekket (valószínűleg anélkül, hogy tudatosulna benne), lemond a helyszíni bírsággal szembeni jogorvoslathoz való jogáról [135. § (2) bekezdés], és ilyen módon egy (kisebb összegű) bírság kiszabása formális bizonyítási eljárás és a bírósági tárgyalás garanciái nélkül a személyes szabadságtól való megfosztást eredményezheti.

7. cikk: A magán- és a családi élet tiszteletben tartása

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról szóló 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat célja annak elérése, hogy a társadalom ne legyen közömbös a családon belüli erőszakkal szemben: az állampolgárok ne tekintsék magánügynek a családon belüli erőszakot, rendelkezzenek információval jogaikról és a segítő szolgáltatásokról, és végül hogy az állami, önkormányzati szervek, társadalmi szervezetek és a média munkatársai tudatában legyenek a családon belüli erőszakkal szembeni küzdelemben viselt felelősségüknek.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa állásfoglalása

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa vizsgálatot folytatott az újszülöttek köldökzsinórvér-levételének és -tárolásának gyakorlatával, valamint az ehhez kapcsolódó Egészségügyi Tudományos Tanács (EET)²⁵ állásfoglalásával kapcsolatban. Az EET által 2002 októberében a köldökzsinórvérből nyert őssejtek felhasználásának orvosszakmai, etikai és jogi hátteréről címmel kibocsátott állásfoglalás az addigi gyakorlatot és a felmerült kételyeket foglalja össze, míg az EET elnökségének 2003. január 15-i állásfoglalása szerint a köldökzsinór-őssejtbank üzemeltetése során az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet szerint kell eljárni, amely engedélyhez köti e tevékenység végzését. Mivel az EET helyzete nem tisztázott és nincs pontosan körülhatárolt jogi szabályozás, a kórházak és az orvosok magukra nézve kötelezőnek értelmezték az EET ajánlását, megfosztva ezzel az újszülötteket és szüleiket a köldökzsinórvér levételének és tárolásának lehetőségétől, még azokban az esetekben is, amikor a szülők vállalták volna az eljárás költségeit.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa szerint az EET állásfoglalása és annak értelmezése ellentétes a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvénnyel, amely tiltja az informális jogértelmezések kibocsátá-

sát és az ezekkel való irányítást. Az ombudsman szerint az állásfoglalás ellentétes az alkotmány 54. § (1) bekezdésében és 70/D. §-ában biztosított élethez és emberi méltósághoz való, valamint a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez fűződő joggal. Időközben a Fővárosi Bíróság mint elsőfokú bíróság 2003. július 7-i ítéletében az EET mellett foglalt állást, rámutatva arra, hogy a testület nem hozott határozatot, nem tiltott vagy engedélyezett, hanem feladatát teljesítette a jogszabály adta felhatalmazás keretein belül. Az EET elnöke 2003. július 29-én arról tájékoztatta a sajtót, hogy a Magyar Tudományos Akadémiához fordul, mivel véleménye szerint az ombudsman a tudományos szabadságot veszélyeztetve elmarasztaló jelentésével. Az EET elnöke továbbá rámutatott arra, hogy az EET – az ombudsman jelentésével ellentétesen – nem az Egészségügyi Minisztérium része, hanem csak a titkárság tartozik a minisztérium alá, és ezért az ombudsman túllépte hatáskörét, amikor alkotmányos jogok megsértésével vádolta a testületet.

A nemzeti hatóságok gyakorlata

2003 szeptemberében a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság megváltoztatta az első fokon eljáró nyugdíjhatóság elutasító határozatát és jogosnak ítélte egy meleg férfi elhunyt élettársa után benyújtott özvegyi nyugdíj iránti igényét. Miután a határozat mint a homoszexuálisok jogainak és egyenlőségének elismerésében fordulópontnak számító döntés nyilvánosságra került, a főigazgatóság visszavonta azt, azzal az egyszerű magyarázattal, hogy az ügyintéző hibát követett el.

A jogszabály értelmezése valóban félreértésekre adhat okot. Az Alkotmánybíróság 14/1995. (III. 13.) AB határozata szerint ugyanis alkotmányellenes az élettársak fogalmának addigi, a polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.) szerinti meghatározása. 1996 előtt ugyanis élettársi kapcsolat gazdasági és érzelmi kapcsolatban élő férfi és nő között állhatott fenn, azonos nemű személyek nem léphettek élettársi kapcsolatra. Az AB az eljárást 1996. március 1-jéig felfüggesztette, majd megszüntette, mert az Országgyűlés időközben módosította a Ptk.-t és a „férfi és nő” kifejezést „személyek”-re változtatta. A törvénymódosítás a kihirdetést követő tizenötödik napon lépett hatályba és nem rendelkezett a hatálybalépés előtti igények visszamenőleges teljesítésének lehetőségéről. Mivel az özvegyi nyugdíj megítélésének feltétele vagy egy év megszakítás nélküli együttélés és egy közös gyermek születése, vagy tíz év együttélés, ezért azonos nemű párok esetében az özvegyi nyugdíj iránti igény legkorábban 2006-ban lesz benyújtható. Számos jogvédő szervezet és az esélye-

gyenlőségi miniszter is tiltakozott a Ptk. ilyen értelmezése ellen, arra hivatkozva, hogy az ellentétes a törvénymódosítás céljával. Többen úgy érvelnek, hogy míg hátrányokat nem, előnyöket meg lehet alapítani visszamenőlegesen is.

Több emberi jogi szervezet nehezményezte azt a fővárosban elterjedt rendőri gyakorlatot, hogy elszaporodtak az igazoltatást követő motozások. A célcsoport főleg fiatalokból áll. A rendőr az eljárás során a személyazonosság megállapítását követően felszólítja az igazoltatottat zsebeinek, tárcájának, cigarettás dobozának kiürítésére, cipőjének, zoknijának levételére. Az intézkedés célja, hogy a rendőrség kábítószerfogyasztókat állítson elő. Ezt nem csupán az igazoltatottak fiatal kora támasztja alá, hanem a rendőr gyakran egyenesen megkérdezi, van-e az igazoltatottnál kábítószer.

A rendőrségnek mindehhez azonban nincs joga, hiszen a ruházat átvizsgálásához a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 29. §-a szerint bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetése gyanújának kell fennállnia. A szervezetek arra is felhívták a figyelmet, hogy a rendőri eljárás, különösképp a cipő és a zokni köztéren történő levétele gyakran megalázó, és ellentétes a rendőrségről szóló törvény 2. §-ának (1) bekezdésével. A motozás továbbá nem összeegyeztethető a kábítószer-probléma visszaszorítása érdekében készített nemzeti stratégiai program elfogadásáról szóló 96/2000. (XII. 11.) OGY határozattal, hiszen a nemzeti stratégiának nem a rendőri intézkedés az elsődleges eszköze.

A Magyar Helsinki Bizottság az idegenrendészeti eljárások során felmerülő súlyos problémára hívta fel a figyelmet. A külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény 14. §-a felsorolja a családtagok tartózkodási engedélyének megszerzéséhez szükséges feltételeket. A rendelkezés utal arra, hogy amennyiben a család egysége forog kockán, enyhébb szabályok alkalmazandók. Azonban a Belügyminisztérium felügyelete alatt működő Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal családtagok esetén sem alkalmazza kevésbé szigorúan a rendelkezéseket. Sok esetben a külföldi személynek el kell hagynia az országot és vissza kell térnie szülőföldjére, hogy vízumot szerezzen. Ez a szabály nemcsak kényelmetlenséget okoz, de a külföldi állampolgárt gyakran nem is engedik vissza Magyarországra, és ezzel a családtagokat elválasztják egymástól.

Más esetekben a külföldi személy nem kap menekültstátuszt, de Magyarországon maradhat és a tartózkodási engedélyét többször is meghosszabbítják. Előfordulhat azonban, hogy amikor ismételten hosszabbításért folyamodik a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalhoz, az visszautasítja a kérelmet. Időközben

a kérelmező megházasodhatott, családot alapíthatott, a hatóságok azonban nem veszik figyelembe ezt a tényt és nem alkalmaznak enyhébb feltételeket. A kiutasítás indokai szintén szűkebbek, amennyiben az érintett személy házastársa magyar és családja Magyarországon tartózkodik, mivel azonban a kevésbé szigorú szabályok alkalmazása a hatóság mérlegelési jogkörébe tartozik, a gyakorlatban figyelmen kívül hagyják őket.

8. cikk: A személyes adatok védelme

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A 2003. évi XLVIII. törvény módosította a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXIII. törvényt, annak érdekében, hogy az összhangba kerüljön az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EC irányelvével az egyének a személyes adatok feldolgozásával kapcsolatos védelméről és ezeknek az adatoknak a szabad áramlásáról.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvényt módosító 2003. évi LXI. törvény 88. §-a kiegészítette a 2. számú mellékletnek a gyermekek és tanulók adataira vonatkozó részét. A Társaság a Szabadságjogokért kritizálta ezt a megoldást, amely alapjogokat érintő rendelkezéseket csak a mellékletben említ. A módosítás szerint a tanárok a gyermekek és tanulók adatait kötelesek titokban tartani. A rendelkezés általános szabályként hangsúlyozza, hogy az adatszerzésnek pontosan körülhatárolt céllal kell történnie, és felsorolja az adatgyűjtés lehetséges eseteit. Az említett szabály azonban nagyon tágan írja le ezeket a célokat, engedélyezi például az adatgyűjtést a gyermekek és a fiatalság védelmének érdekében. Amennyiben a gyermek vagy fiatalkorú tanuló veszélyben van, a tanárnak azonnal értesítenie kell a hatóságokat; ebben az esetben sem a gyermek, sem a szülők hozzájárulását nem kell beszerezni. Önkéntes adatszolgáltatás esetén a tanulót, kiskorú esetén a szülőket tájékoztatni kell arról, hogy az adatszolgáltatás nem kötelező.

Az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról szóló 2003. évi III. törvény célja, hogy az elmúlt rendszer állambiztonsági szolgálatainak tevékenységét az állampolgárok megismerjék és az áldozatok információs kárpótlása megtörténhessen. A törvény hatálya azokra az iratokra és adatokra terjed ki, amelyek 1944. december 21. és 1990. február 14. között az állambiztonsági tevékenységet végző magyar állami szervek működésével összefüggésben keletkeztek. A korábbi titkosítás megszűnik, kivéve, ha törvény eltérően rendelkezik.

Az Alkotmánybíróság 31/2003. (VI. 4.) AB határozatában az egyes fontos, valamint közbizalmi és közvélemény-formáló tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről és a Történeti Hivatalról szóló, többször módosított 1994. évi XXIII. törvény egyes rendelkezéseinek alkotmányosságát vizsgálta. Az indítványozók kifogásolták a személyi kör meghatározását, arra hivatkozva, hogy túlságosan tág az a rendelkezés, mely szerint az átvilágítandók körébe a sajtó azon képviselőit is be kell vonni, akik csupán közvetve gyakoroltak befolyást a közvélemény alakítására. Nemcsak a „befolyásgyakorlás” tartalma tisztázatlan, de a bizonytalanság súlyosbodik azáltal is, hogy a törvény nem határozza meg azon személyek körét, akik jogosultak eldönteni, kik is tartoznak a törvény hatálya alá. Más indítványozók úgy vélték, hogy a törvényben használt „internetes hírszolgáltatók” fogalom nem létezik, ezért az alkalmazhatatlan. Kifogásolták továbbá, hogy az átvilágítandó személyek köre önkényesen meghatározott, hiszen kimaradtak az egyházi méltóságok, a köztisztviselők és érdekképviselői szervek vezetői. Egy további indítvány azt nehezményezi, hogy csak a törvényben meghatározott személyi körbe tartozó személy kérhet igazolást arról, hogy nem töltött be az előző rendszerben fontos, közbizalmi vagy véleményformáló szerepet. Az Alkotmánybíróság az indítványokat egy kivétellel elutasította. A testület a törvénynek egyedül azt a rendelkezését semmisítette meg, amely a politikai közvélemény alakítására csak közvetett befolyást gyakorló személyek ellenőrzését is előírta.

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényt módosító, 2003. január 1-jén hatályba lépett 2002. évi LVIII. törvény joghézagot tölt ki. Az Alkotmánybíróság 27/2002. (VI. 28.) AB határozatában megsemmisítette a korábbi HIV-szűrővizsgálatra vonatkozó rendelkezéseket. (A döntést a Fundamentum 2002/2. száma ismertette.) Az Alkotmánybíróság érdemben nem vizsgálta a szabályozást, hanem arra hivatkozva nyilvánította alkotmányellenessé a szerzett immunhiányos tünetcsoport terjedésének meggátlása érdekében szükséges intézkedésekről és a szűrővizsgálat elrendeléséről szóló 5/1988. (V. 31.) SZEM rendeletet, hogy az törvénnél alacsonyabb jogszabályban korlátoz alapjogokat. Mivel az AB eltekintett az érdemi vizsgálattól, nyitva maradt a kérdés, hogy a rendelet a formai hiányosságon túl alkotmányos volt-e.

A 2002-es módosítás az egészségügyi törvény 59. § (5) bekezdésével a szűrővizsgálatot főszabályként önkéntes beleegyezéshez köti. Bár az önkéntességnek elvileg együtt kellene járnia az anonimitással, a módosított jogszabály nem rendelkezik az anonimitás követelményéről, csak a szűrés bizonyos szakaszában engedi meg, hogy a vizsgált személy megtagadja ada-

tainak átadását. A gyakorlatban ezért a szűrést végzők már a teszt első szakaszában elkérik az adatokat.

A törvény kivételként meghatároz néhány esetet, amikor kötelező a HIV-szűrés. HIV-ellenanyag-vizsgálatnak köteles magát alávetni az, aki foglalkozása keretében saját vére vagy váladéka útján a vírust más személynek továbbadhatja; a véradásra donorként jelentkező személy; saját anyatejet más számára adományozó nő; a szervet, szövetet átültetés céljából adományozó személy; nemi erkölcs elleni bűncselekmény, kábítószerrel való visszaélés és más bűncselekmények elkövetésével vádolt vagy gyanúsított személy, illetve ezen bűncselekmények sértettje. A felsorolás néhány eleme önkényesnek és a magánéletbe való túlzott beavatkozásnak tűnik, hiszen az első csoport meghatározása túlságosan tág, az anyatejet adók tesztelése pedig felesleges, mivel a tejet felhevítik, a HIV pedig 56 °C-on elbomlik.

A módosítás az egészségügyi törvény egyéb rendelkezéseit nem érintette. Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat továbbra is kérheti és nyilvántarthatja a HIV-fertőzöttek adatait közegészségügyi okokra hivatkozva vagy járványügyi megfontolások miatt. A módosított törvény nem egyértelmű a kezelés vonatkozásában. Néhol kötelező jellegű, kikényszeríthető kezeléssel beszél, máshol viszont úgy tűnik, mintha a fertőzött eldönthetné, aláveti-e magát a gyógykezelésnek, hiszen ahhoz a beteg beleegyezését is be kell szerezni. Összefoglalva tehát az Alkotmánybíróság határozata, mivel csak formai okokra hivatkozással semmisítette meg a korábbi szabályt és nem tárgyalta az érdemi kérdéseket, azzal a kevéssé szerencsés következménnyel járt, hogy a jogalkotó magára maradt a HIV-szűrés alkotmányos szabályozásának kérdésében.

A új Be. 75/B. § (5) bekezdése szerint a büntetőügy irataiba csak azok nyerhetnek betekintést, akik igazolni tudják ehhez fűződő jogi érdeküket, valamint akik a levéltári törvény alapján kutatást végeznek. A sajtó képviselői ugyan kérhetnek információt a nyomozó hatóságtól és az ügyészségtől, de a büntetőügyek dokumentumaiba nem tekinthetnek bele az ahhoz fűződő jogi érdek híján. A rendelkezésnek negatív sajtóvisszhangja volt. Mintegy a támadásokra adott válaszként a 26/2003. (VI. 26.) BM–IM együttes rendelet részletezi azon információk körét, amelyeket a nyomozó hatóság a sajtó képviselői rendelkezésére bocsáthat.

Az Alkotmánybíróság 38/2003. (VI. 26.) AB határozatával alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette a 24/1995. (XI. 22.) PM rendelet 7/A. § (1) bekezdését, melynek alapján a kereskedő köteles számlát kiállítani minden 50 000 forint feletti összegért értékesített áru után, akkor is, ha a vevő ezt nem

kéri. Az adatvédelmi ombudsman már 2003. áprilisi közleményében aggodalmának adott hangot a pénzügyminiszteri rendelettel kapcsolatban, hiszen a számla kiállításához szükséges személyes adatok kötelező kezelésére törvény is csak kivételesen adhat felhatalmazást, miniszteri rendelet egyáltalán nem. Ezért az adatvédelmi biztos felkérte a minisztert, hogy módosítsa a rendeletet. A kérést a pénzügyminiszter nem teljesítette, így az adatvédelmi biztos tájékoztatta a kereskedőket, hogy a magánszemély vevők hozzájárulása, illetve a törvényi felhatalmazás nélkül folytatott adatkezelés jogellenesnek minősül. Felhívta továbbá a magánszemély vásárlók figyelmét, hogy személyes adataik kiszolgáltatásával azok védelméről indokolatlanul mondanak le. Az adatvédelmi biztos arról is tájékoztatta a közvéleményt, hogy a kereskedők nem ellenőrizhetik a vevők személyazonosságát. Az adatvédelmi ombudsman a rendelkezés megsemmisítése érdekében az Alkotmánybírósághoz fordult. A testület egyetértett az ombudsmannal és az ő kifogásaira alapozta döntését.

A BH 2003.180. számú bírósági döntés a kutatás és a közvetlen üzletszerzés célját szolgáló név- és lakcímadatok kezeléséről szóló 1995. évi CXIX. törvény közvélemény-kutató szervekre vonatkozó rendelkezését hangsúlyozta. E lex specialis felülírja az adatvédelmi törvény szabályait, amennyiben közvélemény-kutatás céljából történik az adatgyűjtés. Az adatvédelmi törvénnyel ellentétben az 1995-ös törvény nem kívánja meg az érintettek hozzájárulását, amennyiben a név- és lakcímadatokat a közvélemény-kutató szerv az adatkezelőtől szerzi be.

Az Alkotmánybíróság 65/2002. (XII. 3.) AB határozatában alkotmányellenesnek nyilvánította és 2003. április 30-i hatállyal megsemmisítette az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény 3. § a) pontjának második mondatát. (Részletes összefoglalót a Fundamentum 2003/1. száma ad.)

Az adatvédelmi biztos állásfoglalása

2002 közepén a pénzügyminiszter utasítására több – a miniszter irányítása alá tartozó – szervezet másolatot készített az általa kezelt adatállományokról, és azokat elektronikus adathordozón megküldte a minisztériumnak, vagy – mint az APEH esetében – a szervezeten belül elkülönítetten őrizte.

Az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága 2003. február 19-i ülésén tárgyalta az adatmásolás ügyét. A bizottság tagjai az adatvédelmi biztos vizsgálatát kezdeményezték. Az adatvédelmi ombudsman március 26-i tájékoztatójában megállapította, hogy a pénzügyminiszter utasítására a szemé-

lyes adatokat kezelő szervezetek jogellenesen továbbították a rögzített adatállományokat a Pénzügyminisztériumba, a minisztérium pedig jogellenesen tárolja ezeket.

Az adatvédelmi törvény alapján személyes adatok kezelésére csak akkor van lehetőség, ha ahhoz az érintett hozzájárul vagy azt törvény elrendeli. Jelen esetben egyik feltétel sem teljesül. Jogellenes a vizsgált adatkezelés továbbá azért is, mert az adatvédelmi törvény 28. §-át figyelmen kívül hagyva az adatkezelők nem jelentették be az adatvédelmi biztosnak nyilvántartásba vétel végett, hogy a Pénzügyminisztériumba továbbítottak különféle személyes adatokat tartalmazó adatállományokat.

Az adatvédelmi ombudsman 2003. március 5-én kézbesített levelében felszólította a pénzügyminisztert mint adatkezelőt, hogy szüntesse meg a személyes adatok jogellenes kezelését: gondoskodjon arról, hogy a minisztériumban jogellenesen tárolt adatállományokat az adatkezelőnél megsemmisítsék. Az adatvédelmi biztos a megtett intézkedésekről harminc napon belül kért írásos tájékoztatást. A pénzügyminiszter döntése alapján az érintett szervezetek a másolt adatállományokat 2003. március 20–25. között megsemmisítették. 2003. áprilisában az Országgyűlés bizottságot állított fel az ügy kivizsgálására.

Az adatvédelmi biztoshoz érkezett egyik beadvány szerint az egyik magyar internetes oldal álleveél küldésére ad lehetőséget. A szolgáltatás lehetővé teszi, hogy a felhasználók üzenetet küldjenek valaki másnak úgy, hogy a címzett ne tudja azonosítani a valódi feladó személyét, illetve ne jöjjön rá, hogy más nevében küldik azt. A honlap tulajdonosa a szolgáltatásai használatából eredő károkért semmilyen felelősséget nem vállal; és bár vélelmezi, hogy a felhasználók a vonatkozó jogszabályokat elolvasták, az internetes oldalon egyáltalán nem szerepel jogi útmutatás. Az adatvédelmi biztos a beadvány vizsgálatát követően 2003. április 16-án ajánlást adott ki. Álláspontja szerint az internetes állevelek küldése sérti az érintett magánszemélyek személyes adatai és a magánszférája védelméhez való jogát. Mivel az e-mail cím természetes személlyel kapcsolatba hozható, személyes adatnak minősül, amit csak akkor lehet kezelni, ha ahhoz az érintett hozzájárult. A domainnév tulajdonosa – miután tudomást szerzett az adatvédelmi biztos vizsgálatáról – az állevelek küldő szolgáltatást 2003. március 14-ével felfüggesztette.

2003. június 26-án kibocsátott közleményében az adatvédelmi biztos a Big Brother és a Való Világ című „valóság show-kba” jelentkezők személyes adatainak kezelésére tett ajánlást. Az ombudsman hangsúlyozta, hogy a célhoz kötöttség és a tájékozott beleegyezés követelményének mind a résztvevők kiválasztá-

sakor, mind pedig a műsorok sugárzásakor érvényesülnie kell. Az adatvédelmi biztos megállapította, hogy a jelentkezőkkel kitöltetett kérdőíven indokolatlanul tág körben kértek személyes adatokat. A kezelendő adatok körét a célhoz kötöttség elvére figyelemmel a lehető legminimálisabbra kellett volna szorítani. Bár a műsorkészítés elfogadott cél, de azt a médiatörvény is tiltja, hogy emberi jogokat sértő műsorokat készítsenek. Ezen felül az adatkezelés célját egyértelműen meg kellett volna határozni, mert az, hogy „szimpatikus”, „érdekes”, valamely okból „karakteres” személyeket keresnek, túlságosan szubjektív szempont.

Az adatkezelőt az adatok felvétele előtt tájékoztatói kötelezettség terheli. Tájékoztatást kell adnia az adatkezelés céljáról, az adatok köréről, az adatkezelő személyéről stb. A hozzájáruló nyilatkozatot kiterjesztően értelmezni nem lehet. Ebben az esetben ugyanis a hozzájáruló nyilatkozattal engedélyeztethez képest már megváltozik a cél, az adatkör vagy az adatkezelő, adatfeldolgozó személye. Az adatvédelmi törvény szerint a személyes adatok felvételének és kezelésének tisztességesnek és törvényesnek kell lennie. E szempontok sem érvényesültek a „valóság show-kba” jelentkezők esetében. Súlyos mulasztásuk volt a műsorok készítőinek, hogy egyáltalán nem tájékoztatták a jelentkezőket arról, hogy a kábítószerfogyasztásra, illetve a korábbi szexuális zaklatásra vonatkozó adatok megadásával hivatalból üldözendő bűncselekmények elkövetésével vádolhatják önmagukat, hozzátartozói körükbe tartozó személyeket vagy másokat.

Az adatvédelmi biztos mindezekre tekintettel felhívta valamennyi médium figyelmét, hogy a jövőben önként jelentkezők részvételével készülő műsorok esetén a személyes adatok kezelése során fokozottan ügyeljenek arra, hogy a hozzájáruló nyilatkozatot kiterjesztően értelmezni nem lehet; tartózkodjanak olyan személyes adatok felvételétől, amelyek az elérni kívánt cél szempontjából irrelevánsak; az érintettet az adat felvétele előtt részletesen és dokumentálható módon tájékoztatni kell az adatkezelő pontos személyéről, az adatkezelés pontos céljáról, az adat-szolgáltatás önkéntességéről, a kezelendő adatok pontos köréről és az érintettet megillető jogokról. Az ombudsman felhívta a műsorokba jelentkezők figyelmét, hogy az adatvédelmi törvény által biztosított jogaik sem a hozzájáruló nyilatkozatok, sem a szerződés aláírásával nem enyésztek el, azokat bármikor gyakorolhatják.

2003. augusztus 25-i közleményében az adatvédelmi biztos azt az elterjedt gyakorlatot kifogásolta, mely szerint a kereskedők lefénymásolják a vásárlók személyi igazolványát. Az ombudsman elfogadhatatlan-

nak tartotta, hogy az adatkezelő az általános szerződési feltételekben vagy az alapszabályban jogsértő módon úgy korlátozza az érintettet személyes adatai védelméhez fűződő jogának gyakorlásában, hogy a szolgáltatás igénybevételének feltételeként írja elő a személyazonosító igazolványról készült másolat csatolását. Az adatvédelmi biztos felhívta a kereskedők figyelmét arra, hogy 2004-től kiemelt figyelmet fog fordítani a másolatok készítésének gyakorlatára.

A Sulinet Express program bevezetésével az Oktatási Minisztérium célja a tudásalapú társadalom kialakítása volt. A program kedvezményezettjeitől a termékeket értékesítő helyeken a vásárlás során kérték adóazonosító jelüket, majd a program üzemeltetője, az Educatio Kht. annak felhasználásával automatizált technikai rendszer útján előállított jelet hozott létre. Az adatvédelmi ombudsman vizsgálatot folytatott a Sulinet Express programmal kapcsolatos adatkezelésre vonatkozóan és megállapította, hogy bár az értékesítő helyek törvényi felhatalmazás alapján kezelik az adóazonosító jeleket, ugyanakkor jogosulatlan az adóazonosító jel továbbítása az adóhatóságon kívül más szervnek, így a Sulinet Express Monitor rendszer működtetőjének, az Educatio Kht.-nak. Az adatvédelmi biztos nehezményezte, hogy különféle technikai kódok képzése céljára használják fel az adóazonosító jelet.

Egy Hepatitis C vírussal fertőzött általános iskolai diák személyes adatainak kezelésével kapcsolatban fejezte ki aggodalmát az adatvédelmi biztos 2003. október 2-i közleményében. Nem derült fény arra, hogy hogyan értesülhettek az iskola tanárai, diákjai, illetve a diáktársak szülei a tanuló fertőzöttségéről. Az adatvédelmi ombudsman felhívta a média, a tanárok, a gondozók, a diáktársak és a szülők figyelmét az egészségügyi adat szenzitív voltára, és felszólította őket, hogy tartózkodjanak a fertőzött gyermekekre vonatkozó, illetve az ő azonosítását lehetővé tevő valamennyi adat átadásától, továbbításától és nyilvánosságra hozatalától, rámutatva, hogy az ilyen és hasonló esetek indokolatlan hátrányos megkülönböztetéshez és alkotmányellenes diszkriminációhoz vezethetnek.

Az adatvédelmi ombudsman 2003. október 8-i állásfoglalásában foglalkozott a parkolási szolgáltatást nyújtó társaságok és a gépjármű-nyilvántartás közötti adattovábbítással. A pótdíj befizetésére való felszólítások postázására a közúti közlekedési nyilvántartásról szóló 1999. évi LXXXIV. törvény 2003. április 19-én hatályba lépett módosítása ad felhatalmazást. A törvény hatálybalépése, tehát 2000. január 1-je előtt Magyarországon nem rendelkezett törvény közúti közlekedési nyilvántartásról, így olyan törvény sem létezett, amely lehetővé tette volna jogos köve-

telések kiegyenlítése céljából személyes adatok továbbítását e nyilvántartásból. Ezért a parkolási társaságok – bár formailag lehetőségük lett volna rá – gyakorlatilag nem igényelheték a díjfizetés nélkül parkoló járművek üzemben tartóinak adatait. Ennek eredményeképpen a parkolási társaságok adatvédelmi szempontból kifogásolható módon kísérelték meg az adatok beszerzését, egyrészt a települési jegyző adatkérési jogosultságát felhasználva, másrészt az úgynevezett többlépcsős adatkérés útján.²⁶ A többlépcsős adatkérés jogszerűtlen voltát a Legfelsőbb Bíróság mondta ki Pfv.IV.22.317/2002/7. számú döntésében. Ezt a zavaros helyzetet volt hivatva felszámolni a közlekedési nyilvántartásról szóló törvényt módosító 2003. évi XIX. törvény, melynek alapján a parkolási társaságok már saját jogon igényelhetnek adatokat a nyilvántartásból. Az adatvédelmi ombudsman ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ez a 2003. április 19-ével megnyíló lehetőség nem jelenti azt, hogy a parkolási szolgáltatást nyújtó társaságok a korábban jogellenesen megszerzett adatokat felhasználva pótdíjfizetési felszólításokat küldhetnek ki. A jogellenesen megszerzett adatokat törölni kell, és a behajtatlan követelések érvényesítésére az új szabályok szerint kell kérni a nyilvántartásból az üzemben tartók adatait. Az adatvédelmi biztos a korábbi negatív tapasztalatokra tekintettel nyomatékosan felhívta a parkolási társaságok figyelmét az adatok törlésének kötelezettségére.

Az adatvédelmi ombudsman 2003. november 12-i közleményében az utóbbi időben elszaporodó aláírásgyűjtésekkel foglalkozott. A tapasztalatok szerint sok kezdeményező nincs tisztában a személyes adatok gyűjtésének szabályaival, és nem számolnak be – elsősorban az érintettek felé – az adatgyűjtéssel összefüggésben minden lényeges körülményről, tervről, az adatkezelés céljáról, idejéről, mértékéről, a hozzáférők köréről, az adattovábbításról stb. Az aláírásgyűjtéshez csatlakozók így nem tudják gyakorolni információs önrendelkezési jogukat, hiszen nincsenek pontos információik arról, hogy milyen kezdeményezésről van szó, kik és milyen célból kezelik az adatokat és hogyan alakul azok későbbi sorsa. Az ombudsman felhívta az aláírásgyűjtők figyelmét az adatvédelmi törvény 28. §-ára is, mely szerint az adatkezelő köteles e tevékenység megkezdése előtt az adatvédelmi biztosnak nyilvántartásba vétel végett bejelenteni az adatkezelés célját, az adatok fajtáját és kezelésük jogalapját, az érintettek körét, az adatok forrását, a továbbítandó adatok fajtáját, címzettjét és a továbbítás jogalapját, valamint a törlési határidőt.

Az adatvédelmi ombudsman 2003 novemberében indított vizsgálatot a kamerás mobiltelefonokkal ké-

szített képekkel (MMS) kapcsolatban. Bár az ajánlás még nem készült el, az ombudsman közleményében hangsúlyozta, hogy ha a lefotózott személy a kép alapján felismerhető, az érintett hozzájárulása – vagy törvényi felhatalmazás – nélkül a felvétel készítése és továbbítása jogellenes adatkezelésnek minősül, ami polgári jogi, bizonyos esetekben pedig büntetőjogi felelősségre vonáshoz is vezethet. Az ombudsman felhívta a mobilszolgáltatók figyelmét jogi felelősségükre, és felszólította a cégeket, hogy tegyenek meg mindent a jogsértések megakadályozására. Az ombudsman közleményének háttérében az áll, hogy az egyik szolgáltató a következő reklámszlogenrel buzdított MMS készítésére: „Ha látsz egy jó nőt vagy pasit az utcán, ne habozz az esztétikai élményt egy MMS-ben megosztani barátaiddal.”

Aggasztó események, jelenségek

A Társaság a Szabadságjogokért képviselői 2003. július 23-i levelükben arra kérték az adatvédelmi ombudsmant, foglaljon állást a büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 2003. március 1-jén hatályba lépett, a kábítószerrel való visszaélés tényállását módosító szabályaival kapcsolatban. A módosítás alapján csekély súlyú kábítószeres bűncselekmény elkövetése esetén választható az elterelés intézménye, azaz a büntetés vagy intézkedés helyett az elkövető hathónapos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen vehet részt. A Társaság a Szabadságjogokért képviselői úgy látják, hogy az elkövető és a szakintézmény között kötött szerződés a célhoz kötöttség elvével ellentétes, a kért adatok köre túlzott, feleslegesen tág és nagyrészt különleges adatokat érint.

9. cikk: A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jog

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A Legfelsőbb Bíróság két ítéletében, 2003. június 25-én és 2003. július 2-án helyt adott azon felperesek keresetének, akik havi 6700 forint jövedelempótlékot igényeltek a 26/1979. (VII. 21.) MT rendelet 20. §-a alapján. A rendelet 1994-es módosítása alapján 1994. szeptember 1-jétől a jövedelempótlék összege 6700 forint, függetlenül az egy családban élő gyermekek számától. A rendeletet 2002. március 7-i hatállyal hatályon kívül helyezte a 22/2002. (II. 27.) Korm. rendeletet. A hatóságok azonban a 2000. január 1-jé utáni időszakra nem fizették ki a jövedelempótlékot, arra hivatkozva, hogy az már nincs hatályban. Több fellebbezés után a Legfelsőbb Bíróság a felpereseknek

adott igazat és rögzítette, hogy azok, akik 2000. január 1-jé és 2002. március 7-e között gyermekgondozási segélyben részesültek, további havi 6700 forint jövedelempótlékra jogosultak. A 2003. júniusi és júliusi precedens értékű ítéletek a keresetek áradatát indították el, ezért a kormány a 152/2003. (IX. 23.) Korm. rendelettel automatikussá tette az elmaradt jövedelempótlék átutalását a jogosultak részére. A kormány felelőssége, tehát az, hogy elmulasztották korábban hatályon kívül helyezni a rendeletet, 33,6 milliárd forinttal terheli meg a költségvetést. Azok a jogosultak, akik 2000. január 1-jé előtt részesültek gyermekgondozási segélyben, valamint azok, akik a kamatokra is igényt tartanak, az Alkotmánybírósághoz fordultak.

10. cikk: Gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Egyházi intézmények által ellátott egyes szociális feladatok finanszírozása. 2003. február 15-től az egyházak által fenntartott szociális intézmények egyes szociális feladatok ellátása esetén szolgáltatásaik ellenértékét nem közvetlenül az állami költségvetésből kapják, hanem az önkormányzatoktól a velük kötött ellátási szerződés alapján [a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 126. § (3) bekezdés]. A szociális törvényt módosító törvényt kihirdetése előtt a köztársasági elnök megfontolásra visszaküldte az Országgyűlésnek; a törvényt végül változtatások nélkül fogadták el újra. A megfontolásra visszaküldés indoklásában az állt, hogy a törvény hátrányos helyzetbe hozza azokat a személyeket, akik szociális szolgáltatást vallásilag elkötelezett intézmények révén kívánnak igénybe venni.

Egyházak részére felajánlott adományok utáni adókedvezmény. A 2003. január 1-jé előtti helyzettel szemben ma már minden egyház jogosult meghatározott adományokkal kapcsolatos adókedvezményre jogosító igazolás kiállítására [az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvény 2. § (3) bekezdése]. Az adóalap (adózás előtti eredmény) az egyházaknak felajánlott adományok meghatározott százalékaival csökkenthető, amennyiben az egyház kiállítja az e kedvezmény igénybevételeire jogosító igazolást. 2003. január 1-jé előtt az egyházak csak egy részének állt jogában ilyen igazolást kiállítani.

Az egyházak állami támogatása. A Magyar Köztársaság 2003. évi költségvetéséről szóló 2002. évi LXII. törvény 2003. január 1-jén hatályba lépő rendelkezései módosították az egyházfinanszírozás korábbi rendszerét. Az adófizetők a személyi jövedelemadó

meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény értelmében személyi jövedelemadójuk 1%-át az általuk választott egyház javára ajánlhatják fel [1. § (2) bekezdés b) pont, 4/A. § (1) bekezdés a) pont]. A korábbi szabályozás biztosította, hogy a teljes állami személyi jövedelemadó bevétel 0,5%-a mindenképpen az egyházakat illeti (amennyiben az egyházak részére történő „1% felajánlások” nem érnék el az állami személyi jövedelemadó bevétel 0,5%-át, eddig a mértékig az állam kiegészíti az egyháznak adandó összeget) [1997. évi CXXIV. törvény 4. § (2) bekezdés]. 2003-tól kezdődő hatállyal a korábbi 0,5%-ot 0,8%-ra módosították. A közvetlenül az „1% felajánlásokból” az egyházakhoz befolyt pénz utáni kiegészítő állami hozzájárulás összegét olyan módon kell az egyes egyházak között szétosztani, hogy abból a javukra rendelkező magánszemélyek számának arányában részesüljenek. Egy 2001-ben törvénybe iktatott rendelkezés, amely szintén 2003. január 1-jén lépett volna hatályba, megváltoztatta volna az állami kiegészítés felosztásának módját, de még hatálybalépése előtt módosította a fenti időpontban ténylegesen hatályba lépő rendelkezés. A 2001-es módosítás alapján az állami kiegészítés összegéből az egyes egyházak a legutóbbi népszámlálás vallási hovatartozásra vonatkozó adatainak megfelelő arányban részesedtek volna.²⁷

Egyházi peres ügyek állami bíróság előtt. Az Alkotmánybíróság 32/2003. (VI. 4.) AB határozatában megerősítette a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 15. § (2) bekezdésének rendelkezését, mely szerint az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható. A döntést a testület az állam és egyház elválasztásának alkotmányos elvéből, az alkotmány 60. § (3) bekezdéséből vezette le. Az indítványozó azért fordult alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz, mert az egyházi szolgálati viszonyával kapcsolatos jogvitában az ilyen jogviszonyból eredő követeléseinek nem tudott érvényt szerezni az állami bíróságok előtt. Az alkotmányjogi panaszt az AB elutasította.

11. cikk: A véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadsága

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

2003. december 8-án az Országgyűlés 184:180 arányban elfogadta a büntető törvénykönyvről szóló törvény módosítását. A T/5179. számú törvényjavaslat szerint a gyűlöletbeszéd büntethetősége szigorúbbá válik. A köztársasági elnök alkotmányossági aggályok

miatt nem írta alá a Btk.-t módosító törvény szövegét, és 2003. december 22-én előzetes normakontrollra megküldte az Alkotmánybírósághoz. Az ügyben az AB egyelőre nem döntött. (Az elnöki indítvány szövegét és az ezzel kapcsolatos kommentárt lásd ebben a lapszámban.)

A gyűlöletbeszédéről szóló rendelkezés módosítása részben egy bírósági ítéletre adott válaszként született. 2003. november 6-án a Fővárosi Ítéltábla mint másodfokú bíróság megváltoztatta az ifj. Hegedűs Lóránt református lelkész büntetőjogi felelősségének megállapításáról szóló elsőfokú ítéletet gyűlöletre uszítás miatt. Ifj. Hegedűs Lóránt a Magyar Igazság és Élet Pártjának egy helyi lapjában arra szólította fel az olvasókat, hogy rekesszék ki a „galíciai jöttmenteket”, amely kifejezés a szélsőjobboldali retorikában egyértelműen a zsidóságra utal. A bíróság érvelése szerint a gyűlöletre uszítás megvalósításához hiányzik az egyik tényállási elem, tudniillik az olvasókat erőszakos cselekmény elkövetésére buzdító szándék, hiszen „köztudomásúlag a zsidóság részéről nem fenyegető erőszakos magatartások híján fel sem merülhet az erőszakos magatartás elhárításának szükségessége”. Tehát a bíróság értelmezése szerint a tényállás megvalósításához szükséges erőszakra buzdítás nem az antiszemita érzésű emberek zsidók felé irányuló támadására, hanem a zsidóknak a többség elleni erőszakos cselekményeire vonatkozik. Az ítéletet többen élesen támadták. Egy kritikus írást megjelentető filozófus ellen eljárás indult. A Legfelsőbb Bíróság elnöke pedig, aki egyben az Országos Igazságszolgáltatási Tanács elnöke is, az indulatos vita következményeként a bíróság függetlenségének csorbulásától tart.

Aggasztó események, jelenségek

Egy antiszemita és rasszista dalokat játszó neonáci együttes énekesének ügyében a 2003. november 25-i tárgyalási napon Grespik László ügyvéd, a Fővárosi Közigazgatási Hivatal korábbi elnöke, a Magyar Igazság és Élet Pártjának volt képviselőjelöltje úgy kívánt meggyőződni a tárgyalást vezető bíró elfogulatlanságáról, hogy megkérdezte tőle, zsidó-e. A bíró válaszában biztosította az ügyvédet, hogy sem ő, sem pedig felmenői nem zsidó származásúak vagy vallásúak. Mind az ügyvéd kérdése, mind pedig a bíró válasza közfelháborodáshoz vezetett. A Társaság a Szabadságjogokért és a Magyar Helsinki Bizottság arra kérte a Budapesti Ügyvédi Kamara elnökét, indítson vizsgálatot annak megállapítására, hogy Grespik László fellépése alkalmas volt-e az ügyvédekbe vetett közbizalom megingatására.

12. cikk: A gyülekezés és egyesülés szabadsága

A nemzetközi gyakorlat. Nemzetközi szervezetek elmarasztalásai

A Szociális Jogok Európai Bizottságának megállapításai. A Szociális Jogok Európai Bizottsága közzétette Magyarországgal kapcsolatos megállapításait.²⁸ A bizottság – többek között – az Európai szociális karta 5. cikkében rögzített szervezkedési joggal kapcsolatban is felszólította a Magyar Köztársaság kormányát, hogy a helyzet értékelését lehetővé teendő legkésőbb 2004. március 31-ig adja meg válaszait a bizottság által megfogalmazott kérdésekre.

A nemzeti hatóságok gyakorlata

A gyülekezés szabadsága. A vizsgált időszakban a rendőrség számos rendezvény megtartásához megtagadta a hozzájárulást. A tiltás legáltalánosabb jogalapjaként a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény 8. § (1) bekezdése szolgált, amely lehetővé teszi a rendőrség számára, hogy egy rendezvény megtartását megtiltsa abban az esetben is, ha az „a közlekedés rendjének aránytalan sérelmével járna”. A Civilek a Békéért szervezetnek az iraki katonai beavatkozás ellen tiltakozó rendezvénye megtartását a rendőrség a közlekedés rendjének aránytalan sérelmére hivatkozva tiltotta meg egy olyan útvonalon (Andrássy út), ahol egyébként máskor is rendszeresen tartanak rendezvényeket, szerveznek programokat nem kevesebb résztvevővel.²⁹ Az ügy végül az Emberi Jogok Európai Bíróságához benyújtott panaszhoz vezetett. A Tibetet Segítők Társasága tervezett demonstrációjának kapcsán a rendőrség arra hivatkozva tiltotta meg a rendezvény megtartását, hogy a demonstrációra várt hozzávetőlegesen száz fő nem férne el a kínai nagykövetség előtt. Egy másik esetben egy egyesületnek megtiltották, hogy demonstrációt tartson 2003. február 9-én a Hősök terén, mert az súlyosan zavarná a közlekedés rendjét, ám később egy másik szervezet ugyanarra a helyszínre, ugyanarra az időpontra bejelentett rendezvényének megtartását nem tiltották meg.³⁰

Az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet aggodalmát fejezte ki a békés gyülekezés szabadságával kapcsolatos jogsértések sorozata miatt. Az intézet közleményben jelezte: a közelmúlt eseményei azt sugallják, hogy a rendőrség vezetése meg kíván felelni a politikai elvárásoknak, és a rendezvény esetleges betiltásával kapcsolatos döntését a rendezvény résztvevőire és tervezett céljára is tekintettel hozza meg.³¹ A Lelkiismeret '88 csoportnak a miniszterelnök egy korábbi lépése ellen demonstráló

rendezvénye betiltása és rendőri feloszlatása kapcsán a Társaság a Szabadságjogokért fejezte ki aggodalmát.³² Ebben az ügyben az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese vizsgálatot kezdeményezett.³³

A könnyű drogok legalizálásának propagálása céljából a Kendermag Egyesület által szervezett rendezvényen a rendőrség elmulasztott eleget tenni a gyülekezési törvény 11. § (2) bekezdésében számára előírt kötelességnek, amikor nem tett megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy biztosítsa a rendezvényen részt vevők békés gyülekezéshez való jogát az ellentüntetőkkel szemben.

Egyesületek feloszlatása. A Fővárosi Főügyészség indítványozta a Vér és Becsület Kulturális Egyesület megszűnésének megállapítását és az egyesület feloszlátását. Az ügyészség keresete szerint az alapszabályban kinyilvánított kulturális céloktól eltérően az egyesület tagjai újfasiszta nézetekkel azonosulnak, ugyanakkor az egyesület 2002. januári bejegyzése óta nem végzett érdemi tevékenységet, és nincs meg a szükséges tíz főnyi taglétszám sem. Az ügy a bíróság előtt van, az eljárás még nem zárult le.

Aggasztó események, jelenségek

A gyülekezés szabadsága – az állampolgári jogok országgyűlési biztos általános helyettesének ajánlása. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese jelentésében közzétette a gyülekezés szabadságának gyakorlásával kapcsolatos szakmai észrevételeit.³⁴ A gyülekezési törvény a gyakorlati jogalkalmazás során olyan bizonytalanságokat eredményezhet a gyülekezési jog elismerésével, illetve el nem ismerésével kapcsolatban, amelyek sem a jogállami jogbiztonság követelményeinek nem felelnek meg, sem az érintett alapvető jogok érvényesülésének alkotmányossági tartalmával és feltételeivel nem állnak összhangban. A hatóság számára tág mérlegelési lehetőség és gyakorlat biztosított, ám hiányoznak a jogbiztonság szempontjából lényeges normatív elemek, amelyek a gyülekezési jog gyakorlóit és a gyülekezési joggal érintett más személyek jogainak és szabadságának együttes és arányosított érvényesüléséhez szükségesek. Amennyiben a rendőrség tudomást szerez egy rendezvényről és nem tiltja meg annak megtartását, majd a megtartott rendezvény harmadik személyek alkotmányos jogaival kapcsolatban visszásságot okoz, e személyek számára nem biztosított a jogorvoslat lehetősége. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese közölte ajánlásait az illetékes jogalkotó szervekkel a módosítástervezetek előkészítésének előmozdítása érdekében.

14. cikk: Az oktatáshoz való jog

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvényt módosító 2003. évi LXI. törvény jelentős változásokat vezetett be. A korábbi negatív tapasztalatok fényében a módosítás kifejezetten tiltja a gyermekek, tanulók hátrányos megkülönböztetését, részletesen szabályozva a közvetlen hátrányos megkülönböztetés eseteit (a tanuló kizárása az igénybe vehető iskolai szolgáltatásban való részvétel lehetőségéből és jogok gyakorlásából; olyan nevelésre, oktatásra való korlátozása, amelynek színvonala nem éri el a kiadott szakmai követelményekben meghatározottakat; illetve a tanuló jogellenes elkülönítése). A „fogytékos” kifejezés helyett a módosítás bevezeti a „sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló” kifejezést. A módosítás lehetővé teszi továbbá a rugalmasabb tanítási módszereket a kerettanterv bevezetésével, így például a tanárok maguk választhatják ki, hogy mely tankönyvekből kívánnak oktatni. A tanulók közötti egyenlőség biztosítása érdekében csak a mindenki által beszerezhető könyvek használhatók. A gyakorlati képzés során a tanulót az érdekvédelem és a munkavédelem tekintetében megilletik mindazon jogok, amelyeket a Munka törvénykönyve biztosít a munkavállalók részére.

Aggasztó események, jelenségek

Az általános gyakorlat szerint a roma gyermekek szellemi fejlettségüktől függetlenül kisegítő iskolákba kerülnek. Több helységben elkülönítik a roma gyerekeket. A közoktatásról szóló törvény módosításának egyik indoka az iskolákban történő hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolása volt.

15. cikk: A foglalkozás megválasztásának szabadsága és a munkavállaláshoz való jog

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A 2003. évi XX. törvény módosította a Munka törvénykönyvét: „A munkavégzés alapjául szolgáló szerződés típusának megválasztása nem irányulhat a munkavállaló jogos érdekeinek védelmét biztosító rendelkezések érvényesülésének korlátozására, illetve csorbitására.” Továbbá „a szerződés típusát elnevezésétől függetlenül, az eset összes körülményére [...] tekintettel kell megítélni, illetve megállapítani”. Azok a vállalkozások, amelyek a munkaszerződéseket megbízási szerződéssel leplezik, elkerülhetik a jogkövetkezményeket, amennyiben 2004. június 30-ig a tör-

vénynak megfelelően módosítják azokat. Ezek a szerződések alapvetően a munkajogi kötelezettségek megkerülésére szolgálnak, és csak a polgári jogi szabályoknak megfelelően biztosítanak korlátozott védelmet az alkalmazottaknak. A jogalkotó e szabályok megalkotásával a hiányzó védelmet kívánta garantálni azoknak, akiket munkaadójuk ilyen szerződés aláírására kötelezett.

18. cikk: Menekéjog

A nemzeti hatóságok gyakorlata

Menekékkérők fogva tartása. Az országba illegálisan érkező menekékkérőket gyakran veszik idegenrendészeti őrizetbe, azaz a kiutasítás végrehajtásának biztosítása érdekében megfosztják őket szabadságuktól, amennyiben nem sikerül eljutniuk egy befogadó állomásra és menekéjogot kérelmezniük. Ha a határőrség vagy a rendőrség talál rájuk, akkor az esetleges későbbi menekéjogi kérelmük elbírálásáig tartó időt idegenrendészeti fogdában kell letölteniük.³⁵

Integrációs program menekülteknek. 2002 decemberében a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal integrációs programot indított a menekültek számára Debrecenben. A program első, kísérleti szakaszában tizennégy menekült vett részt; a résztvevőknek lehetőségük nyílt intenzív nyelvi kurzuson való részvételle, segítséget kaptak a szociális és kulturális beilleszkedésben, valamint az álláskeresésben. Az ENSZ menekültügyi szervezetének (UNHCR) megállapítása szerint ugyanakkor a debreceni integrációs programnak nem sikerült megvalósítania célkitűzéseit.³⁶

Aggasztó események, jelenségek

A nemzeti hatóságok sajnálatos módon olyan bánásmódban részesítik az országba illegálisan érkező menekékkérőket, mint az ország területén jogellenesen tartózkodó egyéb külföldieket. Egy külföldit, aki az ország területére illegálisan jutott be, ha bejelentkezik a rendőrségen vagy valamelyik idegenrendészeti hatóságnál és jelzi menekékkérési szándékát, nem lenne megengedhető idegenrendészeti őrizetbe venni, hanem át kellene irányítani egy befogadó állomásra.

19. cikk: Védelem a kitelepítéssel, kiutasítással és kiadatással szemben

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A jelentés e helyén a kitoloncolás végrehajtása hatályos szabályozásának ismertetésére került sor. A kérdéses tárgykörben a vizsgált időszak alatt nem volt jogszabály-módosítás.

III. CÍM: EGYENLŐSÉG

20. cikk: Törvény előtti egyenlőség

Aggasztó események, jelenségek

Több ellentmondásos ítéletnek köszönhetően megingott a bíróságokba vetett bizalom (lásd az ártatlanul fogva tartott roma férfiak kompenzációs ügyét a 6. cikk, valamint az antiszemita gyűlöletbeszéd ügyét a 11. cikk alatt). A bírák felkészültsége, tudása és semlegessége kérdőjeleződött meg a közvélemény szemében. Előtérbe került egy 2000-ben született döntés is, amelyben a bíró egy csalás miatt indított büntetőügyben kifejtette, hogy a sértettnek sokkal körültekintőbbnek kellett volna lennie, különösen mert a szerződést aláíró másik félnek (a gyanúsítottak) sötétebb bőre volt és romának tűnt.

21. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

A nemzetközi gyakorlat. Nemzetközi szervezetek elmarasztalásai

A European Roma Rights Center (ERRC) és a Center on Housing Rights and Evictions (COHRE) panaszt tett az Európai Szociális Jogi Bizottságnál hat különböző európai országban, köztük Magyarországon a lakhatással kapcsolatban tapasztalt problémák miatt.³⁷

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A 107/2003. (VII. 18.) Korm. rendelet szabályozza az esélyegyenlőségért felelős tárca nélküli miniszter feladatait, többek között a fogyatékkal élők kirekesztése elleni küzdelmet, valamint az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítését.

*Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény.*³⁸ A törvényt az Országgyűlés 2003. december 29-én fogadta el. A jogszabály átfogó védelmet biztosít a közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetéssel, a zaklatással, a jogellenes elkülönítéssel, valamint a megtorlással szemben. A törvény hatálya nem terjed ki a családjogi, valamint a hozzátartozók közötti jogviszonyokra, továbbá az egyházi jogi személyeknek az egyházak hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyaira, és bizonyos körben a társadalmi szervezetek, a jogi személyek, valamint a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek tagjai közötti, a tagsággal összefüggő jogviszonyokra.

Egyenlő bánásmód az oktatásban. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2003. szeptember 1-

jétől szigorúbban szabályozza a magántanulóvá válás feltételeit: abban az esetben, ha a diák szociálisan hátrányos helyzetű, az igazgató döntéséhez be kell szerezni a gyermekjóléti szolgálat véleményét. A hatályos szabályozás számos lehetőséget biztosít a hátrányos helyzetű, különösen roma származású gyermekek elkülönítésére. A roma tanulók egyötöde tanul ma Magyarországon enyhén értelmi fogyatékos gyermekek számára létrehozott speciális iskolákban.

Melegek a hadseregben. 2003. február 8-án lépett hatályba a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságának minősítéséről szóló 4/2003. (I. 31.) HM rendelet. Ez megváltoztatta a korábbi szabályozást, mely szerint a homoszexualitás olyan személyiségzavarnak minősült, amely szolgálatra való alkalmatlanságot eredményezett. A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény 70. § (1) bekezdése szerint tizenhét és ötvenéves kora között minden magyar férfi hadkötelezett. Ennek ellenére a gyakorlat szerint a homoszexuális férfiakat mentesítik a kötelező katonai szolgálat alól, és ezt a tisztek gyakran orvosi vagy pszichiátriai okokra hivatkozva teszik, utalva azokra az állítólagos problémákra, amelyeket a melegek okoznak a hadseregben. A kérdéssel foglalkozó jogvédők szerint gyakori, hogy a sorozásnál a melegek megalázó bánásmódban részesülnek. Ennek ellenére nem indultak jogi eljárások, mivel mindenki megpróbálja elkerülni a szolgálatot – így a homoszexuálisok is –, és ezért nem tesznek panaszt a diszkrimináció miatt.

A nemzeti hatóságok gyakorlata

Diszkrimináció az oktatásban. 2003 novemberében egy középiskola igazgatója elutasította egy olyan HIV-pozitív diák beiratkozását, aki korábban már felvételt nyert az intézménybe. A Háttér Társaság a Melegekért közleményt bocsátott ki, amelyben hangsúlyozta: az iskola intézkedése jogtalan és diszkriminatív volt. A közoktatási törvény 4. §-ára hivatkoztak, amely mindenfajta hátrányos megkülönböztetést tilt a diákok, valamint hozzátartozóik között nem, kor, vallás, világnézet, faj, etnikai hovatartozás, státusz stb. alapján. A Népjóléti Minisztérium 18/1998. (VI. 3.) számú rendelete szerint az AIDS-es személyek nem veszélyeztetik környezetüket.

A romák helyzete. Gyakori a magyarországi iskolákban a roma gyerekek elkülönített oktatása, s ez nemcsak az oktatásban, hanem minden egyéb közösségi tevékenység során érvényesül. A kisebbségi jogok országgyűlési biztosának hivatala Pátkán folytatott vizsgálatot, amely megállapította, hogy a roma gyermekeket két külön osztályban oktatják. A tanárok és az iskolaigazgató indokolása szerint ennek elsődleges

oka a nyelvi különbözőség. Ezért a nem roma, de tanulási nehézségekkel küzdő gyermekeket a többiekkel együtt, normál osztályokban tanítják egy speciális program szerint. A tanárok véleménye szerint a roma tanulók olyannyira lemaradtak, hogy nem tudnak lépést tartani nem roma társaikkal. Az ombudsmani vizsgálat a tanítási módszerekre, a tantervre és az étkezésekre terjedt ki. Az érintett iskolában körülbelül százhusz diák tanul, közülük huszonnégy speciális osztályban. Egy pedagógus szerint ötnék azért vannak nyelvi nehézségei, mert nem kapta meg a szükséges segítséget, négy gyermek pedig értelmi fogyatékos. A tanárok beszámoltak az iskola diszkriminatív gyakorlatáról, de a hivatal munkatársai szerint nem várható el tőlük ennek jelentése, hiszen nincsenek tisztában cselekedeteik jogellenességével.

Hasonló eset történt Jászládányban is, ahol a falu önkormányzata hozzájárult egy magániskola alapításához. A roma gyermekek szülei tiltakoztak az alapítványi iskola létrehozása ellen, mivel véleményük szerint annak egyetlen célja, hogy kizárja a roma gyermekeket. 2002-ben egy nap működés után az Oktatási Minisztérium visszavonta az iskola működési engedélyét, miután a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közigazgatási Hivatal érvénytelenítette az önkormányzat döntését, amely lehetővé tette az iskolának az épület bérbevételét, mivel elmulasztották kikérni a kisebbségi önkormányzat hozzájárulását. A bíróság 2003-ban megsemmisítette a hivatal döntését, így az iskola újabb működési engedélyért és regisztrációs számért folyamodott az Oktatási Minisztériumhoz, és szeptemberben megkezdte működését.

Az Oktatási Minisztérium roma ügyekért felelős miniszteri biztosa szerint hozzávetőlegesen százhusz iskolában tanulnak elkülönítve a roma gyerekek. A miniszteri biztos hivatala számos intézkedést tett a helyzet javítására. Az általános iskolák speciális, a normatív támogatáson felül járó integrációs támogatást igényelhetnek, amennyiben felszámolják a roma osztályokat, és a minisztérium hálózatot szervez azon intézmények bevonásával, ahol az együttes oktatás megvalósult. Az oktatási tárca anyagi támogatást nyújt roma közösségi házak létrehozásához és támogatja a roma nyelv oktatását. A roma diákok ösztöndíjért vagy a tandíj elengedéséért pályázhatnak. A Magyarországi Cigányokért Közalapítvány 1 milliárd forintot fordított erre a célra a szeptemberben kezdődő tanévben. A diákokat az általános iskola ötödik osztályától támogatják egészen az egyetemig.

A miniszteri biztos hivatalának céljai között szerepel továbbá a diszkrimináció csökkentése: a tanárképző főiskolák és egyetemek tantervébe felvették a romológia oktatását annak érdekében, hogy a jövő pedagógusai jobban megismerjék a roma kultúrát,

történelmet és hagyományokat. Ősztől megkezdtek a romológia oktatását a Pest megyei rendőröknek, annak érdekében, hogy felkészítsék őket a roma és nem roma lakosság között meglévő ellentétek hatékonyabb kezelésére.

Októberben az Oktatási Minisztérium bejelentette pozitív diszkriminációs programját a felsőoktatásban. A program célja, hogy növelje azon diákok számát az egyetemi oktatásban, akiknek szülei alulképzettek, rendszeres szociális támogatásban részesülnek, vagy akik állami gondozásban nőttek fel. Minden diák – roma és nem roma egyaránt –, aki eléri a felvételihez szükséges pontszám 80%-át, felvételt nyer az adott felsőoktatási intézménybe. A 2004-ben induló program körülbelül egy-kétezer diák továbbtanulását segíti majd elő.

Az Igazságügyi Minisztérium az Országos Cigány Önkormányzattal és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatalával együttműködésben létrehozta diszkriminációellenes ügyfélszolgálati hálózatát. A hálózat célja, hogy jogsegélyszolgálatot hozzon létre azok számára, akik roma származásuk miatt hátrányt szenvedtek. A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI) támogatásával monitorozó rendszer is segíti a hálózat munkáját.

2003. szeptember 26-án a European Roma Rights Center és a NEKI előzetes panaszt nyújtott be az Emberi Jogok Európai Bíróságához a Gyüre község önkormányzata és nem roma lakossága által elkövetett faji alapú fenyegetés és lakhatással összefüggő diszkrimináció miatt. A kérelmező, miután egy árvíz romba döntötte a házát, elhatározta, hogy az állami támogatásból Gyüre községben egy ukrán állampolgárok tulajdonában lévő házat vásárol meg. Miután elhatározása nyilvánosságra került, mind a nem roma lakók, mind az önkormányzat megfenyegette és megpróbálta megakadályozni a szerződés aláírását. Bár a szerződést végül aláírták, a magyar jog szerint az ügylet a közigazgatási hivatal jóváhagyásához kötött. Két év elteltével a döntés még mindig nem született meg.³⁹

A Roma Sajtóközpont tudósított annak a roma nőnek az esetéről, aki a Dél-Pesti Kórház ellen indított pert elbocsátása miatt. Véleménye szerint a szerződés felmondásának valódi oka az volt, hogy roma és negyven év feletti. A nőt a NEKI képviseli, a per még folyamatban van.⁴⁰

22. cikk: Kulturális, vallási és nyelvi sokféleség

A nemzeti hatóságok gyakorlata

A kisebbségi ombudsman vizsgálata megállapította, hogy minden kisebbség esetében történnek visszaélések a kisebbségi önkormányzati választásokon. El-

sősorban a fővárosban és a nagyobb településeken alkisebbségi jelölteket választottak meg: olyan személyeket, akiknek semmilyen személyes kötődésük nem volt az adott kisebbséghez, és egyetlen céljuk a mandátum megszerzése volt. A kisebbségi önkormányzatok kötelesek együttműködni a helyi önkormányzatokkal. Sok esetben azonban – mint ahogy erre a kisebbségi ombudsman jelentése is rámutatott – a helyi önkormányzatok még a működéshez szükséges alapvető feltételeket sem biztosítják.

A kisebbségi jogok védelmében a döntő szerep a kisebbségi ombudsmané, bár egyre több jogvédő szervezet – így a Helsinki Bizottság vagy a NEKI – lát el képviselőket kisebbségekkel összefüggő ügyekben. Az ombudsman lehetőségei korlátozottak, mivel nem vizsgálhat a magánszférában felmerülő diszkriminációs eseteket, így ezen a területen a civil szervezetek jutnak egyre nagyobb szerephez. A diszkrimináció gyanúja jórészt a foglalkoztatásban, az oktatásban és az önkormányzatok segélyezési gyakorlatában merül fel.

A kormány intézkedései elsősorban romák súlyos problémáinak megoldására irányulnak, így a foglalkoztatással, az oktatással és a lakhatással összefüggő gondokra. A programok között szerepel többek között a roma diákoknak folyósított ösztöndíj, illetve a 650 millió forinttal támogatott roma asszisztensképzési program. Az asszisztenseket négy évig az állam fizeti, és olyan óvodákban, iskolákban fognak dolgozni, ahol a roma gyerekek és diákok aránya meghaladja a 20%-ot. A Nemzeti Közmunka Tanács a PHARE támogatásával tendert hirdetett romák időszakos foglalkoztatására, és a romaügyi államtitkár indítványozta roma referek alkalmazását a munkaügyi hivatalokban.

Aggasztó események, jelenségek

A nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviselete az alkotmányból fakadó kötelezettség és az Alkotmánybíróság alkotmányellenes mulasztást megállapító döntése ellenére még mindig nem megoldott.

Szintén vitatott a kisebbségi önkormányzati választásokon való szavazás kérdése, annak ellenére, hogy a kormány és a kisebbségi, valamint az adatvédelmi ombudsman egyetért abban, hogy megoldást jelentene a kisebbségi szervezetek által vezetett nyilvántartások létrehozása. Néhány szervezet aggodalmát fejezte ki az adatvédelmi kérdések miatt.

23. cikk: Férfiak és nők közötti egyenlőség

A nemzeti hatóságok gyakorlata

Bár Magyarország aláírta a Nők elleni diszkrimináció megszüntetéséről szóló egyezményt (CEDAW),⁴¹

jogvédők felhívták a figyelmet arra, hogy a magyar Országgyűlés mindeddig nem valósította meg az abban foglaltakat.⁴² Elsősorban azt kifogásolják, hogy az állam nem biztosít kellő védelmet a nőknek a családon belüli erőszakkal szemben. Ehhez elsősorban a Btk. módosítására lenne szükség. Gyakran megtörténik ugyanis, hogy a nő, illetve gyermek súlyos sérülése elkerülhető lenne, ha a hatóságok kellő időben intézkednének. A Habeas Corpus Munkacsoport és a NANE egyesület memorandumot tett közzé a Szociális bűnmegelőzés nemzeti stratégiájával kapcsolatban, amely külön fejezetet szentel a családon belüli erőszak kérdésének. A civil szervezetek üdvözlötték, hogy a kormány végre felismerte: a családon belüli erőszak a nők emberi jogainak súlyos megsértése. Ugyanakkor megkérdőjelezi a nők VI. világkonferenciáján elfogadott akciótervnek a 2174/1997. (VI. 26.) Korm. határozatban közzétett végrehajtását.

A nők még mindig gyakran hátrányt szenvednek a foglalkoztatás terén, különösen a harmincöt év feletti nők találnak nehezen munkát. Szeptemberben egy nemzetközi kozmetikai cég Budapesten tartott konferenciát, ahol bejelentették, hogy kifejezetten PhD fokozattal rendelkező vagy PhD képzésben részt vevő nők számára indítanak kutatási programot. A korhatár harmincöt év. A Magyar Tudományos Akadémia hasonló programjában szintén harmincöt éves korhatárt állapítottak meg, és a feltételeknek egyébként megfelelő idősebb hölgy jelentkezését elutasították.⁴³

A Habeas Corpus Munkacsoport segítségével egy nő kérelmet nyújtott be az Emberi Jogok Európai Bíróságához. A nőt azért ítélték el, mert míg lányát próbálta megvédeni, súlyosan megsebesítette férjét. A férjet a tárgyaláson csak mint sértettet hallgatták meg, bár a tényt, hogy fojtogatta idősebb lányát, nem kérdőjelezték meg. A strasbourgi bírósághoz eljutott kérelmében az egyezmény több cikkének megsértését állítja: véleménye szerint a magyar hatóságok megsértették az 5. cikkben foglalt jogát, mert nem biztosítottak kellő védelmet az erőszakkal szemben, valamint a 6. cikkben garantált tisztességes eljáráshoz való jogát, továbbá mindezekkel összefüggésben nemi miatt hátrányt szenvedett, és ez sérti a 14. cikket.⁴⁴

24. cikk: A gyermekek jogai

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvényt módosító 2003. évi LXI. törvény alapvető változást hozott a tanulók jogait illetően. Erről részletesebben a 8. cikkhez fűzött, az adatvédelemről szóló részben számoltunk be.

A *fiatalkorú elítéltek helyzete*. Magyarországon jelenleg három büntetés-végrehajtási intézmény működik, ahol fiatalkorúakat tartanak fogva. A legrégebbi az 1963 óta működő tököli intézmény, amely 825 fogva tartott befogadására alkalmas. Jelenleg 721 elítélt közül 262 fiatalkorú. A fogva tartottak alapfokú oktatásban vesznek részt és önkéntes alapon szakmát is tanulhatnak. A második intézet 1997-ben épült Kecskeméten, és 20 fogva tartott befogadására alkalmas, a kihasználtság jelenleg 100%-os. Az elítéltek magánhallgatóként készülnek az érettségire, valamint számítógépes ismereteket is elsajátíthatnak. Ugyanebben az épületben egy külön szárnyat tartanak fenn elítélt anyák részére, akik együtt élhetnek gyermekükkel azok egyéves koráig. Jelenleg 7 elítélt tartózkodik ebben a részben, amely 2003 decemberében további 20 hellyel gyarapszik. A szirmabesenyői intézmény 2002-ben épült, 115 fogva tartottat képes befogadni. Jelenleg 149-en tartózkodnak itt. A büntetés-végrehajtási intézetek helykihasználtsága 147%-os, jelenleg 16 676 fogva tartott közül 539 fiatalkorú (15 nő és 524 férfi); közülük 431-en a fent említett három intézetben tartózkodnak, 102 elítélt pedig a lakóhelyéhez közeli megyei büntetés-végrehajtási intézetben került elhelyezésre. A fiatalkorú nők és lányok elhelyezése a legnagyobb probléma, közülük 6-an tartózkodnak Pánhalmán.

Egy kiskunhalasi gimnáziumban kialakult szokás szerint a tanítási hetek első három napján három-négy, véletlenszerűen kiválasztott diáknak kábítószert kimutató vizeletvizsgálaton kell részt vennie. A házirend szerint ha valakire kábítószert használatának gyanúja vetül, az köteles alávetni magát a vizsgálatnak. Amennyiben a tanuló erre nem hajlandó vagy a szülő nem ért egyet a vizeletvizsgálattal, az iskola fizeti a kórházi teszt költségeit. Ha azonban a tanuló és a szülei erre sem hajlandók, az iskola ezt a házirend megsértésének, így a tanulói jogviszony egyoldalú felmondásának tekinti.

Az oktatási jogok biztosa aggodalmát fejezte ki a fenti gyakorlattal kapcsolatban és hangsúlyozta, hogy egy jogellenes magatartás, tudniillik a drogfogyasztás nem orvosolható egy másik jogellenes magatartással, a diákok jogainak csorbításával. Jóllehet a tanárokat jó szándék vezeti, de ők semmilyen körülmények között nem folytathatnak nyomozást az iskolában, amely önmagában is hierarchikus intézmény. A bizalomra épülő tanár–diák kapcsolat a fenti gyakorlat eredményeképpen meggyengül. Még az önkéntes tesztelés esetében sem beszélhetünk valódi szabad akaratról egy olyan alá-fölérendeltségi viszonyokon alapuló intézményben, mint az iskola.

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A nyugdíjasok helyzetének és életminőségének javításáról az uniós csatlakozás folyamatában címet viselő 78/2003. (VI. 24.) OGY határozat célja, hogy az állam biztosítsa a fenntartható és az elvárható ellátási színvonalat a kötelező nyugdíjrendszer keretében. Az Országgyűlés alapvető célként határozta meg a megfelelő anyagi források és a tisztességes életszínvonal biztosítását, az időskori aktivitás megőrzését, az időseknek nyújtott szolgáltatások és kedvezmények rendszerének kialakítását és a megfelelő egészségügyi gondozást. Az Országgyűlés mindezek érdekében felkérte a kormányt a megfelelő intézkedések megtételére.

*Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa
állásfoglalása*

A korábbi visszaélésekre tekintettel az állampolgári jogok országgyűlési biztosa felhívta az idősek figyelmét arra, hogy fokozott elővigyázatossággal járjanak el az idősotthonba való költözés reményében történő lakáseladással és az ingatlan-adásvételi szerződés aláírásával kapcsolatban. A cserébe felajánlott szociális intézmények gyakran olyan nyereségorientált vállalkozások valójában, amelyek nem rendelkeznek a szükséges engedélyekkel és az idősotthon üzemeltetéséhez elengedhetetlen berendezésekkel.

26. cikk: A fogyatékkal élő személyek
beilleszkedése

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Az Alkotmánybíróság 9/2003. (IV. 3.) AB határozatában megsemmisítette a közforgalmi személyszállítási utazási kedvezményekről szóló 287/1997. (XII. 29.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdésének f) pontját, mert az túllépte a hadigondozásról szóló 1994. évi XLV. törvényben biztosított felhatalmazást azáltal, hogy míg a törvény térítésmentes utazást biztosít, a kormányrendelet leszűkíti azt a másodosztályra. A rendelkezés megsemmisítése természetesen nem értelmezhető úgy, hogy az Alkotmánybíróság eltörölte volna a hadigondozottak és özvegyeik számára biztosított kedvezményt, hanem éppen ellenkezőleg: egyaránt térítésmentesen kell biztosítani első- és másodosztályon való utazásukat.

2003 szeptemberében egy mozgássérült férfi pert nyert a Centrál kávéházzal szemben. A bíróság a férfi részére 200 000 forint kártérítést ítélt meg, valamint kötelezte a kávéházat, hogy az akadálymentesítést

százhusz napon belül oldja meg. A jogi helyzet tisztázatlanságát mutatja, hogy az épületek akadálymentesítéséről szóló egyik törvényi rendelkezés szerint az új és újonnan felújított épületeket akadálymentesen kell kialakítani, míg egy másik alapján az akadálymentesítést folyamatosan, de legkésőbb 2005. január 1-jéig kell véghezvinni. Az elsőfokú bíróság elfogadta a kávézó érveit, a fellebbviteli, jelen esetben a Fővárosi Bíróság azonban megállapította a férfi személyiségi és esélyegyenlőséghez fűződő jogainak, valamint emberi méltóságának sérelmét.

Aggasztó események, jelenségek

A háziiorvosi rendelők 80%-a nem megközelíthető a mozgáskorlátozottak számára. Sokszor csak rendkívül kényelmetlen, bonyolult módon vagy egyáltalán nem megközelíthető kerekesszékekkel az egyetemek, múzeumok, színházak, mozik, bankok vagy egyéb irodák, hivatalok.

IV. CÍM: SZOLIDARITÁS

27. cikk: A munkavállalók joga a vállalatnál a tájékoztatáshoz és konzultációhoz

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

2003-ban az Országgyűlés módosította az Mt.-nek a Nemzeti Érdekegyeztető Tanácsra vonatkozó rendelkezéseit.⁴⁵ A kormány az érdekegyeztető tanács egyetértésével dönt a legkisebb kötelező munkabérré vonatkozó kérdésekben. A törvénymódosítás érintette azokat a rendelkezéseket is, amelyek az üzemi tanács státuszát határozzák meg a munkáltató személyében bekövetkező változás esetében. Az egyesülést vagy a szétválást követően egészen az új üzemi tanács megválasztásáig ideiglenes üzemi tanács látja el a feladatait. Az ideiglenes üzemi tanácsba a korábbi üzemi tanácsok mindegyike egy tagot delegál. Az ideiglenes üzemi tanács eljárására, feladatkörére az állandó üzemi tanácsra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

28. cikk: A kollektív tárgyaláshoz és fellépéshez való jog

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Az Európai Üzemi Tanács létrehozásáról, illetve a munkavállalók tájékoztatását és a velük való konzultációt szolgáló eljárás kialakításáról szóló 2003. évi XXI. törvény gyakorlatilag az Európai Tanácsnak az

európai üzemi tanács létrehozásáról, illetve a közösségi szinten működő vállalkozásokban vagy vállalkozáscsoportokban foglalkoztatott munkavállalók tájékoztatását és a velük való konzultációt szolgáló eljárás kialakításáról szóló 94/45/EK irányelvét ültette át a magyar jogba. A közösségi szinten működő vállalkozások és vállalkozáscsoportok konzultációs testületeinek rendszere a magyar jogban már korábban is meglévő megoldásokra épül.

29. cikk: A munkaközvetítői szolgáltatások igénybevételéhez való jog

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A 2003. január 1-jén hatályba lépő 2002. évi LIII. törvény jelentősen módosította a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvényt. A 2002-es törvény 3. §-a az Mt.-nek magán-munkaközvetítő ügynökségekre vonatkozó rendelkezéseit módosította. A módosítások összhangban vannak a Munkaügyi Konferencia (ILO) által az 1997 júniusi ülésen elfogadott, a magán-munkaközvetítő ügynökségekről szóló 181. számú egyezményrel.⁴⁶ Az egyezmény 7. cikkének (1) bekezdése szerint a magán-munkaközvetítő ügynökségek nem számíthatnak fel a munkát keresők felé semmilyen díjat, sem közvetve, sem közvetlenül, sem részben, sem teljes áron. A 7. cikk (2) bekezdése azonban kivételt enged az általános szabály alól. Ezt a lehetőséget kihasználva a módosított Mt. is meghatároz kivételeket, amikor a magán-munkaközvetítők a szolgáltatásért a munkát keresőktől díjat szedhetnek.

30. cikk: Az indokolatlan elbocsátással szembeni védelem

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Az Alkotmánybíróság a 25/2003. (V. 21.) AB határozatban alkotmányellenes mulasztást állapított meg, mivel a jogalkotó elmulasztotta megteremteni a kötelező katonai szolgálatnak a közszolgálati jogviszonyba való beszámítása feltételeit. Ennek elsősorban a közszolgálati jogviszony megszűnése esetén van jelentősége. Az Országgyűlésnek 2003. december 31-ig kellett volna pótolnia a mulasztást.

A rendes felmondás megfelelő, ha a munkáltató elmulasztja ugyan megjelölni a konkrét tényeket és körülményeket, de az elbocsátás indokául felhozott érvekből egyértelműen kiderül, miért nincs szüksége az adott munkavállaló további munkájára (BH 2003.211). A rendes felmondás olyan írásbeli nyilat-

kozat, amely annak közlésével hatályosul, a munkáltatót azt csak a munkavállaló hozzájárulásával vonhatja vissza (BH 2003.168).

A BH 2003.87 címen közzétett ügyben a felperes elbocsátásának jogszerűségét vitatta. A munkáltató az elbocsátás indokolásában létszámleépítésre hivatkozott, és a munkavállalók száma ténylegesen csökkent. A munkáltató azonban a felperes helyére majdnem azonos feladatokkal új munkavállalót vett fel. A bíróság hangsúlyozta: a létszámleépítés önmagában nem alapozhatja meg a munkavállaló elbocsátását, hiszen a helyére olyan személy került, aki azt megelőzően nem dolgozott ott. Bár a munkáltató igyekezett bebizonyítani, hogy a két munkavállaló munkája között lényeges különbség volt, ezt a bíróság nem fogadta el.

32. cikk: A gyermekmunka tilalma és a fiatalok munkahelyi védelme

Aggasztó események, jelenségek

A 2001. július 1-jén hatályba lépett 2001. évi XVI. törvény a munka törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvényt módosította annak érdekében, hogy az összhangba kerüljön az *acquis communautaire*-rel. A módosított 72. § (1) bekezdése szerint legkorábban a tizenhatodik életév betöltése után lehet munkavállalót alkalmazni. A 72. § a továbbiakban felsorolja a kivételeket, például a tizenöt év feletti személyek a nyári szünetben vállalhatnak munkát. Az Mt. azonban nem határozza meg azokat a tevékenységeket, amelyeket gyermekek végezhetnek és a gyakorlatban végeznek is, de nem tartoznak az Mt. hatálya alá.

33. cikk: Család és munka

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A 2003. január 1-jén hatályba lépő 2002. évi LIII. törvény a 138/A. §-sal egészítette ki a Munka törvénykönyvét, mely szerint az újszülött gyermek apját öt munkanap munkaidő-kedvezmény illeti meg.

34. cikk: Szociális biztonság és szociális segítség

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Az Országgyűlés a 2003. évi IV. törvénnyel módosította a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényt. A törvényben meghatározott szociális alapellátásokat a helyi önkormányzatoknak kell biztosítaniuk, és csak szerződés alapján vonhatnak be nem állami intézményeket és egyházakat. A helyi önkormányzatok meghatározó szerephez

jutottak a törvénymódosítás eredményeképpen a különböző szociális intézmények fenntartásában és a szociális szolgáltatások biztosításában. A köztársasági elnök a módosító törvényt újratárgyalásra visszaküldte az Országgyűlésnek. Az elnök véleménye szerint az egyházak részvételét a szociális ellátásban nem csupán azokban az esetekben kellene lehetővé tenni, amikor azt a helyi önkormányzat képtelen saját intézményrendszerén belül megoldani. Az elnök észrevételeinek ellenére a parlament újra elfogadta a törvényt, és azt 2003. február 12-én közzétették.

35. cikk: Egészségvédelem

Nemzetközi egyezmény

Az Európa Tanács keretében Strasbourgban, 1989. november 16-án létrejött, a tiltott teljesítményfokozó szerek és módszerek használata elleni egyezményt a 2003. évi LXXVIII. törvény hirdette ki.

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A 2003. július 1-jén hatályba lépő, az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXXIV. törvény célja az orvosok és az egészségügyi dolgozók gyógyító-megelőző tevékenységére vonatkozó rendelkezések egységes meghatározása, valamint az egyes munkavégzésre irányuló jogviszonyok egyediségéből származó követelmények megállapítása.

2003. június 23-án a köztársasági elnök a törvényt megfontolásra visszaküldte az Országgyűlésnek, amelyet a képviselők ugyanaznap változatlan formában ismét elfogadtak. Több párt, politikai és szakmai szervezet fordult az Alkotmánybírósághoz és kérdőjelezte meg a törvény alkotmányosságát. A jogszabály elfogadásának körülményeire tekintettel a köztársasági elnök a jogalkotásban betöltött szerepének értelmezését kérte az AB-tól. A testület közjogi érvénytelenség miatt a 63/2003. (XII. 15.) AB határozatával megsemmisítette a törvényt. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a jogállamiság elve sérült és formálissá vált, valamint kiüresedett a köztársasági elnöknek az alkotmányban biztosított azon joga, hogy a törvényt megfontolásra visszaküldheti a parlamentnek.

Aggasztó események, jelenségek

Aggasztó a roma lakosság többségének egészségügyi helyzete. Egy újságírói tudósítást alapul véve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei rozsályi roma közösség százhatvan lakosa például három, délután négy és nyolc óra között használható tusolón, két mosógépen

és egy centrifugán osztózik. Mindez azt jelenti, hogy a hat-nyolc gyermeket nevelő családok is hetente csupán egy alkalommal használhatják a mosógépet. Az iskolaigazgató elmondása szerint a roma gyerekek egy része elviselhetetlenül bűzlik, míg a polgármester úgy fogalmazott, hogy a roma közösség nagy terhet jelent a nyolcszáz fős falunak.

A detoxikálók magyarországi helyzete szintén aggodalomra ad okot. Az orvosok szerint a jogi körülmények zavarosak, a működés tárgyi és szakmai feltételei pedig hiányoznak. A jogi helyzet tarthatatlanságát jól példázza, hogy nem tisztázott, van-e joga az orvosnak bezárni a részeg, dühöngő beteget vagy sem. Három évvel ezelőtt az állampolgári jogok akkori országgyűlési biztosa azzal érvelt, hogy a detoxikáló nem pszichiátria, ezért a betegeket nem lehet bezárni. Az orvosok azonban figyelmen kívül hagyják az ombudsmani ajánlást, félve a jogi felelősségre vonástól.

36. cikk: Általános gazdasági érdekű szolgáltatásokhoz való hozzáférés

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

2003-ban számos, az általános gazdasági érdekű szolgáltatások köréhez tartozó terület újraszabályozása történt meg a magyar jog és a közösségi jog közötti összhang megteremtése érdekében. Példaként említhető a 2003. évi CI. törvény a postáról, a 2003. évi XLII. törvény a földgázellátásról vagy a 2003. január 1-jén hatályba lépett 2001. évi CX. törvény a villamos energiáról.

37. cikk: Környezetvédelem

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A környezet védelme elősegítése érdekében a 2003. évi LXXXIX. törvény bevezette a környezetterhelési díjat. A kibocsátó a levegőbe, a felszíni vizekbe, illetve az időszakos vízfolyásokba, valamint a talajba juttatott környezetterhelő anyagok után köteles a díjat megfizetni.

38. cikk: Fogyasztóvédelem

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

2003. július 1-jétől megváltoztak a Ptk. jótállásra vonatkozó rendelkezései. Az új szabályozás szerint amennyiben a fél szerződés vagy jogszabály alapján jótállásra köteles, ennek időtartama alatt a felelősség alól csak akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a hiba oka a teljesítés után keletkezett. Módosultak a hibás

teljesítés szabályai is. A jogosult szavatossági jogát hat hónapon belül érvényesítheti. A határidő a teljesítéssel kezdődik, és rövidebb határidő megállapítása csak a jogszabályban meghatározott esetekben lehetséges.⁴⁷

A nemzeti hatóságok gyakorlata

A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség (FVF) munkatársai a következő területeken végeztek vizsgálatokat, illetve tesztek: az utazási irodák által nyújtott szolgáltatások (különösen az utasok szállítására vonatkozó információk), a joghurtok tájékoztatói, a taxitársaságok tarifáinak összehasonlító vizsgálata, a Balaton környéki kempingek, különböző sajtók, a budapesti fürdők belépőjegyei. Az eredmények nyilvánosak és elérhetők a világhálón.⁴⁸

Az FVF munkatársai rendszeresen végeznek próbavásárlásokat. Amennyiben szabálytalanságot észlelnek, bírságot szabhatnak ki. A döntéseket minden esetben megfellebbezik az érintettek. Miután a főfelügyelőség másodfokon határoz, a határozatok jogellenességre hivatkozva bíróság előtt megtámadhatók. A FVF jogásza szerint a döntések alig 2%-a emelkedik jogerőre bírósági eljárás nélkül. Bár a főfelügyelőség kiemelt figyelmet fordít a vásárlói tudatosság erősítésére, sok panasz érkezik az olcsó, szabadtéri piacokon vagy utcán vásárolt termékekre. Ezekben az esetekben a felelősség nem állapítható meg. A panaszok száma tartósan magas. Az FVF Fogyasztóvédelem című lapjában és az interneten is közzéteszi azoknak a betiltott termékeknek a listáját, amelyek nem feleltek meg a minőségi követelményeknek.

V. CÍM: POLGÁRI JOGOK

39. cikk: Aktív és passzív választójog az európai parlamenti választásokon

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Nem magyar állampolgárságú, Magyarországon lakóhellyel rendelkező uniós állampolgárok részvétele az európai parlamenti választásokon. Az alkotmány módosításáról szóló 2002. évi LXI. törvény értelmében az alkotmány módosított 70. § (4) bekezdése alapján, miután a módosítás hatályba lép,⁴⁹ az Európai Unió tagállamának Magyarországon lakó nagykorú állampolgára számára a magyar állampolgárokhoz hasonlóan biztosítani fogja a jogot, hogy az európai parlamenti választásokon választó és választható legyen. A Magyarországon lakó uniós állampolgároknak az európai

parlamentari választásokon való részvételének joga alkotmányos szinten ekképpen biztosított.

Az Országgyűlés által elfogadott T/4146. számú, az EP tagjainak választásáról és jogállásáról szóló törvényjavaslatot a köztársasági elnök visszaküldte a parlamentnek, mert az nem volt alkalmas eredetileg szándékolt funkciója betöltésére. A kezdeményező, azaz a kormány visszavonta a fenti törvényjavaslatát és újat nyújtott be (T/6457. Az Európai Parlament tagjainak választásáról), amelyet az Országgyűlés sürgős eljárásban tárgyal.⁵⁰

40. cikk: Aktív és passzív választójog a helyhatósági választásokon

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

A külföldieknek a közügyekben helyi szinten való részvételéről szóló egyezmény. A Magyar Köztársaság nem részese a külföldieknek a közügyekben helyi szinten való részvételéről szóló 1992. február 5-i egyezménynek (ETS No. 144). A vizsgált időszakban nem történtek kezdeményezések az egyezmény ratifikációjának irányában.

Az ET 94/80/EK számú irányelvnek végrehajtása. Az alkotmány módosításáról szóló 2002. évi LXI. törvény kibővítette a helyi önkormányzati választásokon választói jogosultsággal rendelkezők körét. Az alkotmány új 70. § (3) bekezdése alapján, amely rendelkezik a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napján lép hatályba, az Európai Unió más tagállamának Magyarországon lakóhellyel rendelkező nagykorú állampolgárai aktív és passzív választójoggal rendelkeznek a helyi önkormányzati választásokon. Alkotmányos szinten tehát megtörtént az irányelvnek megfelelő szabályozás kialakítása, a tárgyalta jogok gyakorlásának részletes szabályait még nem alkották meg.

VI. CÍM: IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

47. cikk: A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes tárgyaláshoz való jog

A nemzetközi gyakorlat. Nemzetközi szervezetek elmarasztalásai

A bírósági eljárások elhúzódása. A vizsgált időszakban az Emberi Jogok Európai Bírósága tizenegy esetben állapította meg a 6. cikk megsértését az eljárás elhúzódása miatt.

1. Tímár György kontra Magyarország-ügy (2003. március 25-én kelt ítélet). A Be. 386. §-ában szabályo-

zott visszatérítés iránti eljárás (három bírósági szinten, közben az Alkotmánybíróság eljárásával és törvényalkotással) tizenegy évig tartott, amelynek során az EJEB számos tétlenségi időszakot tárt fel, továbbá a joghézagok miatti káoszából eredő késedelmeket is az állam terhére róta, ezért megállapította az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértését, és kártérítésként 8000 eurót ítélt meg a kérelmező számára.

2. Simkó kontra Magyarország-ügy (2003. április 8-án kelt ítélet). A kérelmező házaspár közterületi árusítási engedélyének visszavonása miatt nyújtott be államigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti keresetet, amelynek elbírálása öt év és öt hónap időtartamot vett igénybe három bírósági szinten. Bár az eljárás teljes hossza nem volt kirívó, az EJEB három jelentős tétlenségi időszakot tárt fel: tíz hónapot vett igénybe annak eldöntése, hogy melyik bíróság hatáskörébe tartozik a kereset elbírálása, egy évbe telt, mire az eljáró bíróság határozatot hozott a kérelmezők egyes bizonyítási indítványai és költségmegtérítés iránti kérelme tárgyában, továbbá tizenhét hónap telt el a Legfelsőbb Bíróság előtt a fellebbezés megérkezése és az első tárgyalás között. Mindezen késedelmekre tekintettel az EJEB megállapította az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog megsértését, és a kérelmezőknek 4000 eurót ítélt meg kártérítésként.

3. Lévai György és Nagy György kontra Magyarország-ügy (2003. április 8-án kelt ítélet). A kérelmezők a Csepel Autógyárból történt elbocsátásukat követően indítottak munkaügyi pert, igényérvényesítésüket azonban később a munkáltató ellen indított felszámolási eljárás is bonyolította. A több mint tíz éve indult eljárás a mai napig folyamatban van. Az EJEB a 6. cikk 1. bekezdése megsértésének megállapítása mellett a kérelmezők számára fejenként 8000 euró kártérítést ítélt meg.

4. Nyíró Lászlóné és Takács Lajosné kontra Magyarország-ügy (2003. október 21-én kelt ítélet). A korábban Tengizben dolgozó kérelmezők 1992-ben nyújtottak be munkahelyi egészségkárosodás miatti kártérítési keresetet egykori munkáltatójukkal szemben, amelyet a mai napig nem bíráltak el jogerősen (felülvizsgálati eljárásban hatályon kívül helyezés folytán az ügy tárgyalása az elsőfokú bíróság előtt tart). Az ügy a gyors elbírálást igénylő ügytípusba tartozik, ugyanakkor a kirívó teljes hossz mellett a többször kétéves teljes tétlenségi időszakok is a jogsértés megállapítását eredményezték. Az EJEB az eljárás elhúzódása miatt a kérelmezőknek fejenként 12 000 euró nem vagyoni kártérítést ítélt meg.

5. Sikó Attila kontra Magyarország-ügy (2003. november 4-én kelt ítélet). Az autóbaleset miatti kártérítési per 1991-től 2001-ig tartott két bírósági fokozatban. Közben a felperes, az eredeti kérelmező elhalá-

lozott, helyébe jogutódként fia lépett mind a hazai, mind a strasbourgi eljárásban. Az EJE az eljárás elhúzóda miatt a kérelmezőnek 7000 euró nem vagyoni kártérítést, továbbá 500 euró perkoltséget ítelt meg.

6. Militaru Illésné kontra Magyarország-ügy (2003. november 12-én kelt ítélet). Az 1995-ben indított házasság felbontása iránti perben érdemi határozat még nem született, a per első fokon folyamatban van. Az EJE az eljárás elhúzóda miatt a kérelmezőnek 7000 euró nem vagyoni kártérítést ítelt meg.

7. Vass Mihályné kontra Magyarország-ügy (2003. november 25-én kelt ítélet). A szerződés érvénytelensége tárgyában 1995-ben indított per ma is folyamatban van első fokon. 2000 után az eljárás nagyrészt a kérelmező magatartása miatt húzódtott el, de azelőtt kétszer is előfordult, hogy egy évig semmilyen eljárási cselekmény nem történt. A kérelmező magatartására tekintettel kártérítésként 3000 eurót ítelt meg az EJE.

8. Károly Ferenc György kontra Magyarország-ügy (2003. december 2-án kelt ítélet). Egy munkajogi per 1995-től 2002-ig tartott, három bírósági szinten. Az EJE 3700 euró kártérítést és 200 euró perkoltséget ítelt meg a kérelmezőnek.

9. Sesztakov Rezső kontra Magyarország-ügy (2003. december 16-án kelt ítélet). A mintegy nyolc éven át tartó, két bírósági szinten folyó, gyermekelhelyezésben és vagyonmegosztásban is döntő házassági bontóper elhúzóda miatt 4500 euró kártérítés megfizetését ítélte meg az EJE.

10. Kerékgártó Miklós kontra Magyarország-ügy (2003. december 16-án kelt ítélet). Kölcsönszerződés semmissége, illetve kezesség tárgyában két bírósági szinten két per folyt, melyek egyenként hét évig tartottak. A bíróság által megítélt kártérítés összege 5500 euró volt, továbbá 200 euró perkoltség.

11. Kovács Ágnes kontra Magyarország-ügy (2003. december 16-án kelt ítélet). A munkaszerződés megszüntetésének érvénytelensége miatt indított per nyolc évig tartott, három bírósági szinten. Az EJE az eljárás elhúzóda miatt 6000 euró kártérítést és 200 euró perkoltséget ítelt meg a kérelmezőnek.

Hat eset békés megegyezéssel zárult:

1. Halmágyi kontra Magyarország-ügy (2003. március 18-án kelt határozat). Egy szerződés érvénytelensége miatt indított polgári per több mint tíz évig tartott, három bírósági szinten. Az 5040 euró megfizetéséről szóló megállapodásra tekintettel az EJE törölte a kérelmet az ügyek listájáról.

2. Hegedűs kontra Magyarország-ügy (2003. március 25-én kelt ítélet). Egy birtokháborítási jogvita elbírálása három bírósági szinten több mint tíz évig tartott. A felek 6720 euró megfizetéséről kötött megál-

lapodására tekintettel az EJE törölte a kérelmet az ügyek listájáról.

3. Theiszler kontra Magyarország-ügy (2003. szeptember 30-án kelt ítélet). Az egy bírósági szinten nyolc évig tartó, házastársi közös vagyon megosztása iránt indított per elhúzóda miatt kérelmet az EJE törölte az ügyek listájáról a 6500 euró megfizetéséről szóló megállapodásra tekintettel.

4. Mihály kontra Magyarország-ügy (2003. október 7-én kelt határozat). Egy sportegyesület által üzemeltetett lőtér zajszenyezése miatt indult az a kártérítési eljárás, mely nyolc éve van folyamatban (az öt év után első fokon hozott határozatot a másodfokú bíróság megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezte). A 6000 euró megfizetéséről szóló megállapodásra tekintettel az EJE törölte a kérelmet az ügyek listájáról.

5. Nagy Lajosné kontra Magyarország-ügy (2003. november 4-én kelt határozat). Egy munkajogi és egy szolgáltatás-szerződéssel összefüggő polgári jogi vita 1992-től 1999-ig, illetve 1998-tól 2002-ig tartott, három-három bírósági szinten. A per elhúzóda miatt benyújtott kérelmet a bíróság törölte az ügyek listájáról, figyelembe véve az 5500 euró megfizetéséről szóló megállapodást.

6. Pintérné Rásó Julianna és társai kontra Magyarország-ügy (2003. november 25-én kelt határozat). A birtokháborítás, illetve telekhatár-kiigazítás iránt indult eljárás tíz éven át tartott. A felek 7000 euró megfizetéséről szóló megállapodására tekintettel az EJE törölte a kérelmet az ügyek listájáról.

Nemzeti jogalkotás, szabályozás és jogesetek

Eljárási határidők. Az új Be. lényeges változásokat vezetett be a büntetőeljárások határidejére vonatkozóan. A nyomozásokat két hónapon belül be kell fejezni. Ezt az ügyész két hónappal, a megyei főügyész pedig további tíz hónappal hosszabbíthatja meg. Egy éven túl a legfőbb ügyész jogosult a határidő meghosszabbítására, de az legfeljebb a gyanúsított első kihallgatásától számított két évig terjedhet. A törvény rögzíti az előzetes letartóztatás határidejét és annak meghosszabbításának módját is. Az alkotmánybírósági eljárásban nincsenek rögzített határidők. Az Alkotmánybíróság júniusban elutasította azt a civil szervezet által benyújtott indítványt, amely az AB eljárására vonatkozó határidők hiányára hivatkozva alkotmányellenes mulasztás megállapítását kérte. A testület a 777/E/2002. AB határozatban hangsúlyozta: az ügyek bonyolultsága oly mértékben különböző, hogy emiatt képtelenség az eljárások időtartamát előre meghatározni. Néhány esetben – így például az eutanázia ügyében – kilenc évig tartott, mire a bíróság

meghozta döntését. A határidő hiánya elsősorban az alkotmányjogi panasz, illetve az egyedi normakontroll esetében aggályos, hiszen az alkotmányellenes szabály miatt az eljáró bíróság gyakran felfüggeszti az eljárást, és indítvánnyal fordul az Alkotmánybírósághoz.

Az eljárások ésszerűtlen elhúzódása ellen kíván jogorvoslatot biztosítani az a törvény, amelynek előkészületei már megkezdődtek az Igazságügyi Minisztériumban. Az érintett személy a tervezet szerint mindazon esetekben eljárást indíthat, amelyekben a bíróságok elmulasztották betartani a törvényben előírt határidőket.

Jogi segítségnyújtás. A karta 47. cikke előírja a jogi segítség biztosítását azoknak, akik nem rendelkeznek a hatékony érdekérvényesítéshez szükséges feltételekkel. Az Országgyűlés ősszel fogadta el a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvényt.

A polgári eljárásokban a következő támogatások vehetők igénybe: teljes vagy részleges költségmentesség, teljes vagy részleges illetékfeljegyzési jog, valamint pártfogó ügyvédi képviselő. A törvény meghatározza a jogosultság feltételeit, így többek között a jövedelem és vagyon maximumát. Számos esetben a törvény a feltételeknek egyébként megfelelő személyt kizárja a kedvezményekből, például ha az eljárás rosszhiszemű, ha a per gazdálkodó szervezet tevékenységével vagy társadalmi szervezet alapításával kapcsolatos, vagy ha a kérelmező a perlés vagy képviselő költségét a kérelmező más állami támogatási rendszerben folyósított juttatásként már megkapta. Büntetőeljárásban a jogalkotó kétféleképpen nyújt jogi segítséget: személyes költségmentesség a pótmagánvádló részére és pártfogó ügyvédi képviselőt.

A törvény rendelkezik a bíróságon kívüli támogatás formáiról is. Ennek keretében a jogi segítő a különböző beadványok és egyéb iratok elkészítéséhez biztosít segítséget az arra rászorulóknak. A törvény felsorolja azokat az eseteket, amikor a támogatás igényelhető, például néhány államigazgatási eljárásban, ha az érintett bűncselekmény áldozata vagy ha a jogi segítség a mindennapi megélhetését érintő kérdésben nélkülözhetetlen. Támogatásban részesíthetők a magyar állampolgárok, a magyarországi bejegyzett lakóhellyel rendelkező vagy menekültügyi eljárásban részt vevő külföldiek, nem magyar állampolgárok viszonzás alapon, valamint az uniós állampolgárok. A törvény 2004. április 1-jén lép hatályba, addig a Be. és a Polgári perrendtartás vonatkozó rendelkezései alkalmazandók. Az Igazságügyi Minisztérium ezen felül antidiszkriminációs ügyekben tanácsot adó és képviselőt ellátó ügyvédek fizet.

A 47/2003. (X. 27.) AB határozatban az Alkotmánybíróság megsemmisítette a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény bűnmegelőzési ellenőrzéssel kapcsolatos rendelkezéseit, mert azok sértik a jogor-

voslathoz, valamint a bírósághoz való jogot, és ellentétesek az alkotmány 50. § (3) bekezdésében garantált bírói függetlenség elvével is.

49. cikk: A bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei

A 47/2003. (X. 27.) AB határozatot a Fundamentum 2003/3–4. száma ismertette.

JEGYZETEK

1. A 2002. évről szóló jelentést, valamint a testület tevékenységével kapcsolatos egyéb információkat lásd http://europa.eu.int/comm/justice_home/cfr_cdf/index_en.htm.
2. A testület magyar tagja Halmai Gábor egyetemi tanár, a győri Széchenyi István Egyetem Alkotmányjogi és Politikatudományi Tanszékének vezetője, az Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ igazgatója lett.
3. Az angol nyelvű jelentés készítésében és annak magyarra fordításában részt vett Bárd Petra, Kovács Krisztina, Polgári Eszter és Varsányi Benedek.
4. SZENTE Zoltán: Az *alkotmány morális okasatától a pragmatikus alkotmányértelmezésig*, 91–105, illetve URTZ Renáta: *Váratlan lehetőségek kényszere*, 106–121.
5. A döntés magyar fordítása e számunkban olvasható.
6. Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT).
7. A CPT 2003 előtt két látogatást tett Magyarországon: 1994 novemberében és 1999 decemberében. A jelentéseket lásd <http://www.cpt.coe.int/reports/inf1996-05en.htm> és <http://www.cpt.coe.int/reports/inf2001-02en.htm>. A testület végső megállapítása az 1999-es látogatásról készült jelentésben a következő volt: az 1994-es látogatásról készült jelentésében a CPT megállapította, hogy Budapesten a rendőrség által fogva tartott személyek igencsak rossz bánásmódnak vannak kitéve. Az 1999-es látogatás információinak fényében a bizottság hangsúlyozta, hogy továbbra is aggasztó a rendőrségi fogdáknak fogva tartottak helyzete Budapesten, illetve általában Magyarországon.
8. Az eset részleteiről lásd a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI) 2002-es Fehér Füzetét, http://www.neki.hu/ff_tartalom/2002/ff_2002_ZSandorneI.htm
9. Amnesty International Report October 2003. AI index: EUR 01/016/2003.
10. A büntetés-végrehajtási intézetek befogadó képessége 11 234 fő, a napjainkban állandósuló fogva tartotti létszám 18 000 fő körüli. Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának előadása. Elhangzott az Országgyűlés Alkotmány- és

- igazságügyi bizottsága 2003. március 4-i, a Budapesti Fegyház és Börtönben tartott kihelyezett ülésén. <http://www.im.hu/bvop/?ri=464&ei=468>.
11. Összefoglaló a Büntetés-végrehajtási Szervezet elmúlt időszakának beruházásairól. <http://www.im.hu/bvop/?ri=18>.
 12. Összefoglaló jelentés (rövidített változat) a nyomozó hatóságok előállító helyiségeiben fogatosított személyes szabadságkorlátozás törvényességének vizsgálatáról. A Magyar Köztársaság Ügyészsége, 2003. március 17.
 13. Összefoglaló jelentés (rövidített változat) a nem magyar állampolgárságú fogva tartottak jogi helyzetére vonatkozó sajátos jogszabályi rendelkezések törvényességének vizsgálatáról. A Magyar Köztársaság Ügyészsége.
 14. Jelentés a Magyar Helsinki Bizottság látogatásáról a Szombathelyi Határőr Igazgatóságon, valamint a BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal Nyugat-dunántúli Regionális Igazgatósága szombathelyi kirendeltségén, Szombathely, 2003. április 16.
 15. 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól 6. §, 7. §.
 16. A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. számú objektumában tett börtönlátogatásáról, 2003. augusztus 12., 6–7.
 17. A CPT 1999-es magyarországi látogatásával kapcsolatos jelentése a Magyar Köztársaság kormánya részére (§§ 121–122 of the Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by CPT in 1999. <http://www.cpt.coe.int/reports/inf2001-02en.pdf>).
 18. A Magyar Helsinki Bizottság tájékoztatása szerint azonban a gyakorlatban az új Be. hatálybalépését követően az előzetes letartóztatásban lévők által rendőrségi fogdában átlagosan töltött idő a korábbi hat-nyolc hónapról egy hónapra csökkent.
 19. A döntés részletes ismertetését lásd Fundamentum, 2003/3–4, 187–188.
 20. A döntés részletes ismertetését lásd Fundamentum, 2003/2, 149.
 21. Összefoglaló jelentés (rövidített változat) a nyomozó hatóságok előállító helyiségeiben fogatosított személyes szabadságkorlátozás törvényességének vizsgálatáról. A Magyar Köztársaság Ügyészsége, 2003. március 17.
 22. Jelentés a Magyar Helsinki Bizottság látogatásáról a Győri Határőr Igazgatóságon, valamint a BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal Nyugat-dunántúli Regionális Igazgatóságán, Győr, 2003. április 15.
 23. A Magyar Helsinki Bizottság összefoglalója a menedékkérők őrizetéről.
 24. A jelentés által vizsgált időszak lezárultát követően hozott határozatot az Alkotmánybíróság az indítvány tárgyában. A 65/2003. (XII. 18.) AB határozat a rendőrségi törvény 33. § (2) bekezdés g) pontját alkotmányellenesnek találta. A AB álláspontja szerint a személyi szabadság korlátozása nem szükséges az alkotmányos cél (a köz-
 - biztonság) elérése érdekében, ha valakit eltűntként kö-
röznék. A testület emellett megállapította, hogy a tör-
vénynek az a rendelkezése is alkotmányellenes, amely
lehetővé tette annak a személynek legfeljebb huszon-
négy órás fogva tartását, akinek közbiztonsági őrizetbe
vételt „az őrizetbe vett személy érdeke (ittasság vagy
más okból ön- vagy közveszélyes állapot[a])” indokolta
[38. § (1) bekezdés].
 25. Az EET a 16/2001. (IV. 29.) EüM. rendelet szerint az
egészségügyi miniszter javaslattevő, véleményező, ta-
nácsadó és döntéselőkészítő testülete. Az EET titkársá-
ga, amely a testület munkáját segíti, az Egészségügyi
Minisztérium szervezeti egysége.
 26. Az utóbbi megoldás szerint az egyik cég az önkormány-
zat megbízása alapján üzemeltette a parkolásgazdálko-
dási rendszert, ez megküldte a parkolási díjat nem fize-
tő autók forgalmi rendszámát a második cégnek, amely-
nek a feladata az volt, hogy a közúti közlekedési nyil-
vántartásból a forgalmi rendszám alapján a másik két jár-
műazonosító adatot megszerezze, majd továbbítsa azo-
kat a harmadik cégnek, amelyik a három járműazonosí-
tó adat birtokában már az üzemben tartó adatait is igé-
nyelte ugyanabból a nyilvántartásból, amelyből az elő-
ző lépcső kihagyása esetén nem kaphatott volna szemé-
lyes adatokat.
 27. A 2001. évi népszámlálás előtt nem közölték, hogy az
egyházak finanszírozásának alapjául vallási hovatartozás-
ra vonatkozó adatokat használnának föl. A 2001. évi né-
pszámlálásról, valamint a statisztikáról szóló 1993. évi
XLVI. törvény módosításáról szóló 1999. évi CVIII. tör-
vény 3. § (2)–(3) bekezdései kikötötték, hogy a vallási
hovatartozásra vonatkozó adatszolgáltatás önkéntes, to-
vábbá hogy a népszámlálás adatait kizárólag statisztikai
célokra fogják felhasználni. A jelentésben vizsgált idő-
szak lezárultát követően az egyházaknak adandó állami
kiegészítés mértéke újfent módosult, ezúttal 0,8%-ról
0,9%-ra.
 28. Conclusions XVI-2.
 29. A vonatkozó rendőrségi jegyzőkönyvek: (BRFk) 122-21/
22/2003, 122-21/22/2003, 124-2/36/2003. A Fővárosi Bí-
róság felülvizsgálati döntése: 20. Kpk. 45061/2003/4.
 30. Magyar Távirati Iroda, [http://hirek.mti.hu/news.asp?](http://hirek.mti.hu/news.asp?newsid=67550-)
[newsid=67550-](http://hirek.mti.hu/news.asp?newsid=67550-)
 31. [http://www.ekint.org/allasfoglalasok/2003.gyulekezesi_](http://www.ekint.org/allasfoglalasok/2003.gyulekezesi_sabadsagrol.html)
[sabadsagrol.html](http://www.ekint.org/allasfoglalasok/2003.gyulekezesi_sabadsagrol.html).
 32. Magyar Távirati Iroda, [http://hirek.mti.hu/news.asp?](http://hirek.mti.hu/news.asp?newsid=150862)
[newsid=150862](http://hirek.mti.hu/news.asp?newsid=150862).
 33. Magyar Távirati Iroda, [http://hirek.mti.hu/news.asp?](http://hirek.mti.hu/news.asp?newsid=151415)
[newsid=151415](http://hirek.mti.hu/news.asp?newsid=151415).
 34. OBH 5205/2002, 2002. december 17.
 35. A kapcsolódó kérdések tárgyalását lásd még a 6. cikk-
nél.
 36. UNHCR Monitoring Mission in Hungary, 30 April to 4
July 2003, 11 August 2003.

37. Lásd Roma housing crisis. Advocacy groups call on European Committee of Social Rights action on human rights violations, 4 December 2003.
38. 2003. évi CXXV. törvény.
39. Elérhető a European Roma Rights Center honlapján: www.errc.org/publications/letters/2003/hungary_oct_1_2003.html.
40. www.romacentrum.hu/aktualis/hirek/2003/04/0409_bb_korhaz.htm.
41. Kihirdette az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet.
42. Példaként lásd a Habeas Corpus Munkacsoport véleményét: www.mancs.hu/0338publ1.htm.
43. További részletek: www.mancs.hu/0340tu3.htm.
44. <http://hc.netstudio.hu/>.
45. 2003. évi XX. törvény a munka törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, valamint az ezzel összefüggő törvények jogharmonizációs célú módosításáról.
46. A magyar Országgyűlés a 6/2002. (II. 7.) OGY határozattal ratifikálta az egyezményt.
47. Ptk. 308. §.
48. www.fvm.hu.
49. A rendelkezés a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napján lép hatályba.
50. A jelentés által vizsgált időszak lezárultát követően fogadta el az Országgyűlés a törvényjavaslatot, amely az Európai Parlament tagjainak választásáról szóló 2003. évi CXIII. törvény néven lett kihirdetve. A törvény megteremti annak lehetőségét, hogy mind a magyar, mind más uniós tagállamok Magyarországon lakóhellyel rendelkező nagykorú polgárai számára biztosítsa Magyarországon a választójogot az európai parlamenti választáson, amennyiben a választópolgár nem másik tagállamban kíván e jogával élni. A választás arányos választási rendszerben, listás szavazással történik, ahol a Magyar Köztársaság területe egy választókerületet alkot. A törvény a kapcsolódó jogi környezetben is elvégezte a szükséges módosításokat.